

VÝZVA K DÍLČÍMU PLNĚNÍ č. 11/2022

Smluvní strany

Česká republika – Ministerstvo obrany

Se sídlem:

IČO:

DIČ:

Zaměstnanec pověřený jednáním:

Tychonova 221/1, 160 01 Praha 6 - Hradčany

60162694

CZ60162694

ředitel Vojenského historického ústavu Praha

Datová schránka:

hyyaavk

Adresa pro doručování korespondence:
(dále jen „objednatel“)

doručování Vojenský historický ústav Praha, U Památníku
1600/2, 130 05 Praha 3 - Žižkov

a

Mgr. Lucie Butcher

zapsaná v živnostenském rejstříku vedeném Úřadem městské části Praha 4

Sídlo:

U Michelského mlýna 383/33, 140 00 Praha 4 -
Michle

IČO:

72244933

DIČ:

CZ7854302071

Datová schránka:

z3333pz

Adresa pro doručování korespondence:

Blanická 1008/28, 120 00 Praha 2 - Vinohrady

(dále jen „zhotovitel“) na straně druhé,

se na základě čl. V, odst. 5.1. Rámcové dohody o dílo ev.č. 80/5/008/2/2022-1241 ze dne 31.1.2022 (dále jen „dohoda“) dohodly na znění výzvy k plnění takto:

Předmětem výzvy k dílčímu plnění je:

- a) závazek zhotovitele - na své nebezpečí a na svůj náklad dodat objednateli výzvu k dílčímu plnění dle specifikace v níže uvedené tabulce.
b) závazek objednatele - řádně a v čas dodanou službu převzít a zaplatit dohodnutou cenu.

Objednáváme u Vás:

p.č.	Název	MJ	Počet	Cena za 1 MJ [Kč]	Cena celkem [Kč]
1.	překlad textu z ČJ do AJ - text "Překlad" (viz přílohy), standardní lhůta, kategorie do 20 000 ZS	ZS	19 588	1,03	20 175,64

Doba plnění: do 12 dnů od doručení výzvy k plnění (dle Rámcové dohody).

Celková cena: se sjednává jako cena nejvýše přípustná cena za splnění dílčí výzvy k plnění, a to ve výši **20.175,64 Kč** (slovy: dvacetisícstosedmdesát pět 64/100 korun českých). Zhotovitel není plátcem DPH. V takto stanovené ceně jsou zahrnuty veškeré náklady zhotovitele související s plněním smlouvy.

Zhotovitel zašle objednateli elektronicky potvrzenou výzvu k plnění na e-mail: spicka.vhu@seznam.cz.

V Praze dne 04. 10. 2022

V Praze dne

Podpis a razítko objednatele

Podpis a razítko zhotovitele

Datum: 2022.10.04
12:30:04 +02'00'

Text k překladu:**6F-02-25, 27****Protitanková puška ZB vz. 41 (Pz.B. M. SS 41)**

Československá zbrojovka v Brně vyvíjela od roku 1936 z podnětu MNO, respektive Vojenského technického a leteckého ústavu (VTLÚ) protitankové pušky, vedené interně pod označením „zbraně VV“ (vysokého výkonu). Do okupace je sice stihla rozpracovat v nominálně zadaných rážích 7,92 mm (7,92 x 97 mm, 7,92 x 105 mm a 7,92 x 145 mm), 12 mm (12 x 165 mm) a 15 mm (15 x 104 mm), avšak až do okupace žádná z vyvinutých pušek do výzbroje zavedena nebyla, natož aby se dostala do sériové výroby.

Po obsazení zbylé části republiky v březnu 1939 se vývoj protitankových zbraní ve zbrojovce nezastavil, naopak. Od dubna pracovalo vývojové oddělení na rekonstrukci původní jednoranové pušky ráže 12 mm na opakovačku, rozpracovalo samonabíjecí verzi ve stejné ráži a přibily nové konstrukce, z nichž některé se ovšem nedochovaly, takže je známe pouze z popisu či továrních fotografií. Převážná část prototypů využívala koncepce bull-pup, spočívající v přesazení závěrového či zásobovacího mechanismu vzad do prostoru pažby, což přinášelo maximalizaci délky hlavně v celkových rozměrech zbraně.

Do továrního vývoje německá okupační správa nezasahovala ani jej zpočátku neomezovala. Vyvinuté vzorky a poznatky z interních zkoušek sice registrovala, avšak až do června 1940 nedostalo vývojové oddělení zbrojovky žádné instrukce ohledně konstrukčních prací na protitankových puškách. V červnu 1940 nařídilo technické ředitelství, nepochybně na základě požadavku německého výzbrojního úřadu, urychleně vyřešit pušku na německý náboj 7,92 x 94 mm s označením Patrone 318. Vyvinula jej firma Gustloff Werke v Suhl pro protitankovou pušku Panzerbüchse 38 (PzB 38) vlastní konstrukce, jejímž dalším vývojem vznikla zjednodušená verze Panzerbüchse 39 (PzB 39), rovněž zavedená do výzbroje německé armády. Výkonný náboj se střelou o hmotnosti 14,53 dosahoval počáteční rychlosti okolo 1210 m/s¹ a energie 10 500 J.

Konstruktor Josef Koucký (1904–1989) navrhl jednoranové provedení, označené ZK 404, s pevným závěrem a hlavní posuvnou směrem vpřed. ZK 404 se stala výchozí konstrukcí jediné sériově vyráběné protitankové pušky Zbrojovky Brno, vzniklé na základě specifikace SS-Waffenakademie Brunn.

Vývoj nové zbraně pro jednotky SS s továrním označením ZB vz. 41 proběhl nepochybně poměrně rychle, jelikož již v prosinci 1940 měla továrna schválený vzor a rozpracovala alternativy jednotlivých dodávek z celkově požadovaného množství 2000 kusů. Jelikož na výrobu celé partie neměla zbrojovka zajištěný materiál, uvažovala s vyřízením objednávky do konce prosince 1942, v případě dílčích dodávek pak do května 1943.

Puška se do výzbroje jednotek SS dostala pod označením Panzerbüchse Modell SS 41 (Pz.B. M. SS 41) a prvních 100 sériově vyrobených kusů, ovšem bez náhradních dílů, odeslala zbrojovka na adresu SS-Zentralzeugamt v Berlíně v červnu 1941, dalších 98 kusů pak o měsíc později. Předepsaná výrobní čísla měla rozsah 1001–3000, což zákonitě vyvolávalo později u badatelů závěry, vedoucí k vyššímu počtu vyrobených exemplářů. Dodací lhůty stanovené objednávkou počítaly s dodáním posledních 800 pušek do konce srpna 1942, ve skutečnosti ke splnění celé dodávky chybělo zbrojovce v listopadu 1942 ještě sestavení a odeslání 100 pušek.

Praktické výsledky bojového nasazení pušek Pz.B. M. SS 41 v ráži 7,92 x 94 mm nemohly být při použití proti tankové technice příliš oslnivé, nepochybně však stačily na vyřazování lehce

opancéřovaných cílů. S nástupem protitankových zbraní, využívajících kumulativního jevu, ztrácely již během války nepochybně na významu.

2F-01-26

Nábojnice čili držák nábojnošů Silvestra Krnky

Český puškař a konstruktér Silvestr Krnka (1825–1903) představoval výraznou osobnost své doby. V roce 1849 zkonstruoval záklopkový závěr vhodný pro transformaci tehdejších perkusních předovek. Úspěchu v podobě zavedení svého závěrového systému se dočkal až o dvacet let později, kdy jej vedle jiných konstrukcí zavedla armáda carského Ruska. Důvody přijetí spočívaly především ve vhodnosti pro přestavbu stávajících zbraní s využitím podstatného množství původních dílů. Společně se zbraní došlo k zavedení Krnkova náboje s nábojnicí s tělem svinutým z mosazného plechu, jenž dostal označení 15,24 mm Krnka 1869. Snaha o zvýšení rychlosti střelby z jednoranové zadovky přivedla Krnku v letech 1870–1871 během jeho pobytu v Rusku ke konstrukci tzv. ručního kulometu, pušky s automatickým otevíráním závěru při napínání bicího mechanismu. Ke zvýšení rychlosti nabíjení zbraně zkonstruoval také jednoduché ploché pouzdro s přihrádkami pro jednotlivé náboje, jež mohl střelec přidržovat levou rukou u předpažbí, takže měl při nabíjení náboje v dosahu pravé ruky. Pouzdro s náboji, vyrobené z lepenky, vyztužené šelakovým nátěrem, sice nazval libozvučně „nábojnoš“ (německy Patronenzubringer), avšak současné držení zbraně a pouzdra s náboji příliš praktické nebylo. Na konstrukci samotného nábojnoše získal Krnka privilegium č. 1508 s názvem *Patronenzubringer aus Pappendeckel* až v lednu 1874 a navzdory počátečnímu příznivému ohlasu ze strany rakouského eráru k rozsáhlejší zkušebnictví zřejmě nedošlo, natož k jeho zavedení do výzbroje.

Původní myšlenka připevnit nábojnoš ke zbraní dozrála v roce 1877 a kombinace lepenkové schránky na náboje s ocelovým pružným držákem dostala název zrychlič střelby (Schnell-Lader). Řešení mělo ovšem řadu výhod, jelikož mohlo být použito pro většinu zadovek bez nutnosti úprav zbraně, stačilo pérový držák zaklesnout na střední část pušky před závěr. Lepenková schránka vytvrzená šelakovým lakem vzdorovala nepříznivým klimatickým podmínkám, aniž by se její vlastnosti změnily.

Zrychlič střelby sice nabízel levnou, byť v konečném důsledku přechodnou alternativu, zvyšující rychlost střelby jednoranových zadovek, stále ale zůstávala nevyřešena otázka rychlého nahrazení prázdného nábojnoše po jeho vyjmutí z držáku na zbraní a odhození. Další nábojnoše sice mohl mít střelec uložené v sumce na opasku, to však vyžadovalo přibližně stejně složitou manipulaci, jako vyjímání jednotlivých nábojů.

V průběhu roku 1880 přišel Krnka s řešením pružného držáku z ocelového plechu, do něhož se daly připevnit tlakem pružných stěn jednotlivé nábojnoše naplněné náboji. Celou soustavu, již nazval z dnešního terminologického pohledu nepříliš vhodně „nábojnice“, tehdy však nepochybně malebně, mohl střelec nosit zavěšenou na opasku, snadno tak vyjímát jednotlivé plné nábojnoše a vkládat je do držáku na zbraní. Vyvinul ji v několika variantách lišících se konfigurací držáků a umístěním jednotlivých nábojnošů, ale také koženou chlopní se zapínáním na ocelovou olivu na přední stěně držáku.

Představa vojáka, jenž během usilovného pochodu, obtížen tornistrou, zbraní a výstrojnými doplňky, ztrácí vlivem pohybu nábojnice na opasku jednotlivé nábojnoše, stěží může vyvolávat přesvědčení o upotřebitelnosti podobného vynálezu. Krnka jej nicméně nabízel carské armádě; není ale překvapením, že neúspěšně. Jednotlivé exempláře v jeho pozůstalosti a několik vyobrazení tak připomínají, jakými cestami se ubíraly jeho snahy o zvýšení rychlosti střelby.

6F-01-57

Německá samonabíjecí karabina Volkssturmgewehr 45 (MP 507)

Vyčerpání mobilizačních rezerv a naléhavá potřeba obrany stále se zmenšujícího území Německa postupem spojeneckých front vedlo ke zřízení jednotek „německého lidového útoku“ – Volkssturmu. K jejich formování došlo na základě výnosu Adolfa Hitlera ze dne 25. září 1944 (Erlass über die Bildung des Deutschen Volkssturmes) a povolávacímu rozkazu podléhali primárně muži ročníků 1884 až 1924, tedy ve věku od 20 do 60 let. Došlo ovšem také na odvody mužské mládeže mezi 16 a 19 lety, nižší věkové kategorie vytvářeli dobrovolníci.

Zhoršující se hospodářská situace válkou stále více vyčerpávaného Německa a jím podmaněných zemí přineslo řadu korekcí v nazírání na kvalitu a provedení pěchotních zbraní. Úsporná opatření se stále zmenšujícími kontingentními přiděly výrobním závodům vedly nejen k přehodnocení stávajících konstrukcí ve prospěch zjednodušení a úspor výrobních operací, ale také k vývoji nových modelů zbraní, jejichž schválení Hlavním říšským výzbrojním úřadem by bylo na prahu války zcela nemyslitelné. Projekty silně zjednodušených konstrukcí tzv. lidových pušek (Volksgewehr), určených zejména pro jednotky Volkssturmu, ukazovaly, nakolik museli němečtí plánovači s vidinou masové produkce snížit své požadavky na kvalitu a vzhled zbraní.

V průběhu druhé poloviny roku 1944 vznikaly v německých zbrojovkách projekty pěchotních zbraní, jejichž společným jmenovatelem byla jednoduchá konstrukce, využití nejlevnějších výrobních technologií (lisování, tvarování součástí ohýbáním, svařování) s cílem dosáhnout při minimálních nákladech a krátkých výrobních časech maximální možné produkce. Mezi takové konstrukce patřily lidové pušky 1 a 2 (Volksgewehr), samopaly Gerät Potsdam a Gerät Neumünster (MP 3008) či Volkssturmgewehr 45.

Jedinou samonabíjecí karabinu s označením Volkssturmgewehr 45, jež se v rámci vývoje zbraní pro Volkssturm dostala do sériové výroby, vyvinul vrchní konstruktér firmy Gustloff Werke v Suhl Karl Barnitzke.

Dokumenty o její výrobě u firmy Gustloff Werke se ovšem nedochovaly; obecně ji lze zadatovat do prvních měsíců roku 1945, přičemž počet vyrobených kusů zřejmě nepřesáhl hranici 10 000 exemplářů. Dochované exempláře nenesou na ocelových dílech žádné značení, ani přejímací značky inspektora výzbrojního úřadu (Waffen Amt), pouze na levé straně pažby jsou vyražena nejčastěji čtyřmístná čísla, jimž předchází písmena Th., zřejmě zkratka názvu kraje Thüringen, v němž se Suhl také nachází. Nejvyšší dosud známé výrobní číslo je Th. 9901.

5F-01-13

Německá pistole Dreyse 1907 z čs. výzbroje

Konstruktér Louis Schmeisser (1848–1917), autor řady samonabíjecích pistolí, známých pod jménem továrníka Theodora Bergmanna, zkonstruoval na přelomu let 1906/1907 neobvyklou pistolí s dynamickým (uzavřeným) závěrem v ráži 7,65 mm Browning. Na její konstrukci získal mj. americký patent číslo 956 431, vydaný 26. dubna 1910. Vzhledově nepřiliš esteticky vyvážená pistole měla závěr vedený ve výklopném pouzdře závěru, jehož spojení s tělem pistole zajišťovala západka nad krčkem rukojeti. Samotné vyklopení pouzdra závěru zpřístupnilo pouze bicí mechanismus, tvořený přímoběžným úderníkem, avšak představovalo pouze první krok k rozložení zbraně. Závěr držela objímka vedená na hlavní a odpružená poměrně silnou vratnou pružinou. Teprve po stlačení objímky byl možné oddělit od ní závěr a vyjmout jej z pouzdra závěru.

Pistoli vyráběla firma Rheinische Metallwaaren- und Maschinenfabrik, Abteilung Sömmerda, jež v roce 1901 koupila Dreyseho zbrojovku (Waffenfabrik von Dreyse), proto také Schmeisserova konstrukce nesla obchodní název Dreyse. Kromě civilního trhu našla pistole uplatnění také ve výzbroji Reichswehru ve formě doplňkové, nikoliv oficiálně zavedené zbraně. Dostala se také do výzbroje řady německých policejních jednotek.

Německé pistole Dreyse také sehrály, byť v širším kontextu pouze epizodní roli, ve výzbroji čs. armády. Nejen z důvodů výzbrojní nouze, ale také částečně pod vlivem částečné mobilizace, vyhlášené 24. října 1921 v souvislosti s pokusem posledního rakouského císaře Karla I. o návrat na maďarský trůn, akceptoval zbrojní odbor MNO nabídku pražské firmy Hubertus na dodání 7659 německých pistolí v ráži 7,65 mm Browning a 9 mm Browning krátký. Ve dvou nabídkách z 26. a 31. října figurovalo 4797 pistolí Dreyse 1907, 887 pistolí Ortgies 7,65 mm a 1975 kusů v ráži 9 mm Browning krátký, jež MNO objednalo 10. ledna 1922 společně s 384 825 pistolovými náboji.

Zkušenosti s pistolemi Dreyse považoval Dělostřelecký a zbrojní odbor (DZO) za natolik závažné, že nakonec navrhl jejich okamžité stažení od útvarů. Na základě výnosu MNO z 6. listopadu 1923 bylo nařízeno odevzdání všech pistolí této značky do Hlavního zbrojního skladu (HZS) v Praze na Vořechovce s tím, že útvary dostanou v náhradu po dodání pistole vz. 22.

Ke stažení došlo poměrně rychle, takže do 8. ledna 1924 se v HZS Praha ze zakoupených 4766 pistolí nacházelo celkem 4750 kusů. MNO se jich chtělo přirozeně zbavit odprodejem, jímž pověřilo Finanční správu ruských legií (FSRL). Než však FSRL podařilo najít zájemce, musely pistole Dreyse znovu do služby.

V červnu 1926 uvolnil dělostřelecký a zbrojní odbor MNO pro doplnění výzbroje útvarů v rámci Zemského vojenského velitelství (ZVV) Praha kromě jiných nesystemizovaných zbraní také 4625 pistolí Dreyse, z nichž 3329 dostalo k dispozici velitelství 1. pěší divize, dalších 960 kusů směřovalo do divizní zbrojnice 4 v Josefově k dalšímu rozdělení v rámci 4. pěší divize a 336 pistolí pro 2. pěší divizi zaslal hlavní zbrojní sklad v Praze zbrojnicí 2 v Plzni.

K definitivnímu stažení pistolí Dreyse od útvarů došlo teprve na sklonku 20. let, kdy MNO nesystemizované pistole postupně nahrazovalo jednotným vzorem 24, vyráběným Českou zbrojovkou ve Strakonících.

6F-01-10

Italská krátká puška Mannlicher-Carcano M. 91/38 (Fucile corto M 38)

Páteř pěchotní výzbroje italské královské armády představovaly pušky konstrukce dělostřeleckého důstojníka a šéfinženýra zbrojovky v Turíně Salvatore Carcana (1827–1903), zařízené na náboj 6,5 mm Mannlicher-Carcano (6,5 x 52 mm).

Bojové zkušenosti italských vojáků v průběhu první světové války, umocněné italským tažením do Habeše v roce 1935, vedly k zavedení výkonnějšího náboje 7,35 x 51 mm společně s krátkou puškou („Fucile corto“) M 38 do výzbroje ozbrojených sil fašistické Itálie. Problémem konstrukce krátké pušky se však ukázala pevná mířidla, jejichž hledí tvořil blok s pevným plátkem, připájený na hlavní. Střelec tak nemohl při střelbě na vzdálenost větší než 200 metrů mířidla nastavit. V armádních skladech navíc ležely značné zásoby nábojů ráže 6,5 mm.

Konstruktér pušky M 38 major Roberto Boragine navrhl v roce 1940 pušku na bázi původního modelu M 91, avšak s hlavní zkrácenou o 90 mm a zařízenou na původní náboj 6,5 mm Mannlicher-Carcano. Výsledný model dostal po zkouškách v průběhu roku 1940 označení M 91/41 a italská armáda jej zvedla v následujícím roce do výzbroje. Jejich hlavním

výrobce se stala opět zbrojovka v Terni (Fabbrica Reale d'Armi di Terni – FAT) a menší množství také vyrobila továrna v Cremoně (Armaguerra di Cremona).

Výzbrojním odbor italské královské armády dospěl pod tlakem eskalující válečné situace k názoru, že plošné přezbrojení na náboj 7,35 x 51 mm je v krátkodobém horizontu nereálné, proto nařídil zastavení výroby krátkých pušek a karabin M 38 v ráži 7,35 mm a jejich rekonstrukci na původní střelivo ráže 6,5 mm. Od března 1940 zahájila FAT výrobu krátkých pušek M 38, zařízených na náboj 6,5 mm Mannlicher-Carcano, k jejichž výrobě ale nesměla využít původních hlavní pušek M 91 s progresivním vývrtem, nýbrž s nově navrženým o konstantním stoupání. Pro snazší rozlišení měly nové pušky na bloku pevného hledí vyraženo označení ráže CAL. 6,5, na rozdíl od původních, značených CAL. 7,35.

Kromě zbrojovky v Terni vyráběly krátké pušky také továrny Fabbrica Nazionale d'Armi di Brescia (FNA), Fabbrica d'Armi Gardone a Pietro Beretta v Gardone. Výroba krátkých pušek M 91/38 v ráži 6,5 mm běžela pouze v letech 1940–1941, přičemž přesné údaje o počtu vyrobených kusů nejsou známy; k dispozici jsou pouze souhrnné údaje, zahrnující produkci včetně karabin M 91/38 TS (Truppe Speciali) pro jednotlivé roky. Během roku 1940 vyrobily všechny čtyři zbrojovky okolo 550 000 zbraní, o rok později jen 160 000 kusů. V následujících letech běžela již jen výroba karabin a pušek M 91/41.

Text k překladu:**3/F-01-02****Generálský stejnokroj Františka Ferdinanda d'Este, 1914**

Zřejmě nejnámějším a nejčastěji vyobrazovaným stejnokrojem Františka Ferdinanda d'Este je generálský služební stejnokroj. V tomto typu oděvu se František Ferdinand d'Este účastnil vojenských manévrů a inspekčních cest, včetně té poslední v Sarajevu.

Blůza s dvouřadým zapínáním je vyrobená z jemného světlemodrého sukna s červenými lemovkami. Límeček a spodní okraje manžet jsou vyrobeny z šarlatově červeného sukna se zlacenou bortou. Na límci je rovněž umístěno hodnostní označení, které tvoří dvě trojice stříbrných hvězd. Levou přednici pokrývají úchyty na dekorace. Na levém i pravém rameni je umístěn tenký kaloun, sloužící k pevnému uchycení případné řádové šerpy.

Ve sbírkách VHÚ se dochovaly dvě totožné blůzy, z nichž jedna byla vyrobena 29. května 1914, tedy necelý měsíc před sarajevským atentátem.

3/F-01-03**Názorný šátek pro rakousko-uherskou císařskou královskou pěchotu, konec 19. stol.**

Součástí sortimentu vojenských zátiší (obchodů v posádkách) většiny evropských armád byly i různě potištěné šátky, které si mohli vojáci zakoupit. Nejrůznější motivy měly převážně výukový charakter, od návodů na poskytování první pomoci přes nejrůznější vyobrazení popisu zbraní a výstroje.

Dragounská přilba pro důstojníky, 1905

Dragouni rakousko-uherské armády představovali jednu ze tří hlavních složek jezdeckta. Charakteristickým prvkem jejich stejnokroje byla od poloviny 19. století přilba s vysokým hřebenem (původní vzor označovaný jako M 1850). V roce 1905 byl zaveden nový lehčí vzor přilby s oválným průměrem. Dle přilby nebylo možné určit plukovní příslušnost, na první pohled se ale dala odlišit kategorie mužstva, poddůstojníků a důstojníků. Posledně jmenovaní měli pochopitelně přilbu v nejhonosnějším provedení. Plechové tělo bylo natřené černým lakem. Šupinový zlacený podbradník byl na obou stranách doplněn hlavicemi s reliéfem lví hlavy. Pod podbradníkem byl kožený černě lakovaný řemínek s přezkou, umožňující sepnutí pod bradou. V přední části byl upevněn masivní zlacený znak monarchie. Na horní části přilby byl hřeben ze zlaceného plechu. Na obou stranách hřebenu je reliéf lva zápasícího s drakem (hadem). Podle draků se ostatně i celá tato jezdecká kategorie od 16. století nazývala. Ostatní kovové prvky spojující a lemující jednotlivé části přilby byly rovněž ve zlaceném provedení. Po vypuknutí první světové války byly kvůli nežádoucím odleskům přetírány krycí šedomodrou barvou, či opatřovány voskovanými plátěnými potahy stejné barvy.

3/F-01-04**Pěšák srbské královské armády, 1914**

Srbská armáda zavedla na počátku 20. století do své výstroje praktický stejnokroj v šedé barvě. Do vypuknutí války se však ani zdaleka nepodařilo vybavit novým stejnokrojem celou

armádu. Pouze třetina vojáků byla vybavena stejnokrojem z roku 1908, druhá třetina pouze čepicí a pláštěm a třetina bojovala v tradičním národním kroji.

Pěšák ruské carské armády, 1914

Zimní pokrývka hlavy („papacha“ vzor 1910) je vyrobena z vlněné imitace kožešiny a stejnokrojového sukna. Při extrémně mrazivých teplotách bylo možné sklopit týlovou část pro lepší ochranu uší. Na čelní části čepice je upevněna ruská kokarda. Plášť z šedého sukna vysoké gramáže poskytoval dobrou ochranu proti větru a chladu. Skryté zapínání bylo vyřešeno pomocí železných háčků a na zadní straně se plášť stahoval pásovou sponou. Přes levé rameno je zavěšena náhrudní sumka (vzor 1900). Byla vyrobena z černě lakovaného plátna a sloužila k uložení 6 ocelových rámečků, z nichž každý obsahoval 5 nábojů do pušky. Umístění křížem přes hrudník umožňovalo snadný a rychlý přístup k munici. Odlehčená výstroj se dále skládala ze zjednodušeného opasku s trnovou přezkou a kožené sumky na náboje na pravé straně.

Pěšák francouzské armády, 1914

Pokrývku hlavy tvoří kópi model 1884. Tato čepice se používala při výcviku a v poli. Na okolku je přišitý symbol cizinecké legie - hořící granát. V poli se přes čepici nosil ochranný bavlněný potah tmavé barvy. Mimo službu se nosila jednoduchá tmavě modrá lodička. Dvouřadý tmavě modrý plášť je model 1877. Číslice našitá na límci označuje příslušnost k 1. pluku. Plášť se ve službě nosil i v letních měsících a zůstal ve výstroji cizinecké legie až do roku 1916, kdy byl plošně nahrazen praktičtějším stejnokrojem hnědé barvy. Kalhoty model 1893 se vyráběly z červeného vlněného sukna. V poli se později používalo různých převlekových kalhot a kalhoty civilního původu, protože výrazná červená barva se pro podmínky moderního boje příliš nehodila. Přesto byly používány ještě na jaře roku 1915. Základ výstroje tvoří řemení s municí pro pušku Lebel. Skládá se z opasku a pomocných řemenů tvaru Y model 1892, sloužících k lepšímu rozložení nábojových sumek model 1905. Na opasku je na levé straně zavěšen bodák k pušce Lebel model 1886. Veškeré kožené výstrojní součástky byly na počátku války lakované na černo. Na levém boku je zavěšena mošna model 1892, obsahující dávku potravin, tabák, jídelní a osobní předměty.

Dělostřelec britské armády, 1914

Britští vojáci nastupovali na evropské válčiště v tuhých čepicích se štítkem, později nahrazených praktickou měkkou pokrývkou hlavy. Blůza vzor 1902 se vyráběla z vlněného sukna hnědozelené barvy. Praktický střih se čtyřmi navrch našitými kapsami byl doplněn zesílením v namáhané oblasti ramen. Kalhoty vzor 1902 se vyráběly ze shodného materiálu jako blůza, měly rovný střih a v lýtkové části se stahovaly pomocí vlněných ovinovaček. Nesenou výstroj tvoří pouze kožený bandalír na municí vzor 1903.

3/F-01-05

Rakousko-uherský pěšák, 1914

Charakteristický tvar polní pokrývky hlavy provázel v různých barevných obměnách rakousko - uherské armády po téměř celé půlstoletí. Polní čepice prodělala během války řadu změn, zejména kvůli úspoře materiálu a zjednodušení výroby, nicméně svůj typický vzhled si zachovala. Nová polní blůza, nahrazující tmavomodrý model, byla vyrobena ze sukna na blůzy v barvě štíčí šedi. Rovné kalhoty byly jednoduchého střihu, se dvěma šikmo

umístěnými kapsami v přední části kalhot. V pravé kapse byla pod knoflíkovou dírkou umístěna menší kapsa na uložení pouzdra s legitimačním lístkem.

Sumka byla uzpůsobena k nošení dvou papírových kartonů s municí. Každý karton obsahoval dva rámečky po pěti nábojích, celkový počet nábojů, nošený v jedné dvojité sumce, byl tedy 20 kusů. Pěchota nosila sumky v páru, na obou předních stranách opasku, posunuté k přezce opasku. Mošna nového typu byla do výstroje zavedena v roce 1898. V předním oddělení mošny se nosily kuřácké potřeby s dávkou tabáku, příbor s obalem a sáček s příslušenstvím ke zbraní. To se skládalo z lojem napuštěného flanelového hadru, lněného plátna a chomáče koudele. Do hlavního oddělení se ukládala potravinová dávka a do vnitřní kapsy polní láhev. Ta byla vyrobena ze smaltovaného železného plechu s korkovým uzávěrem. Obsah lahve byl 0, 45 litru. Na zádové části opasku se nosila brašna na náboje v kartonech. Do brašny se ukládalo celkem osm nábojových kartonů (80 nábojů). Byla zde i rezerva pro případné uložení dalších dvou kartonů v boji. Brašna spolu s nosným řemením umožňovala i nošení pláště a jídelní misky v případě odlehčené výstroje bez torby. Torba obsahovala výstroj usnadňující život v polních podmínkách, nicméně se jednalo o předměty, které nebylo nutné použít v boji. Do vnitřního prostoru torby se vkládala náhradní souprava prádla, do spodní části rezervní dávka potravy, dále jutový pytel, složený na šířku torby. Do zbylého prostoru bylo nutné umístit kartáč na šaty, šicí soupravu (skládala se z nůžek, cívek bílé, šedé a černé nitě, cívky nitě ve výložkové barvě, sady jehel, velkých a malých blůzových a pláštových knoflíků, bílých a černých zinkových knoflíků).

Rakousko-uherský důstojník pěchoty, 1914

Mnoho velkých evropských armád od počátku 20. století zásadním způsobem změnilo vzhled svých pěšáků. Do výstroje se začaly zavádět stejnokroje tlumených odstínů a praktičtějších střihů. Výjimkou nebyla ani rakousko-uherská monarchie, kde byl v roce 1908 zaveden pro pěší pluky a další vybrané druhy zbraní nový polní stejnokroj v barvě štičí šedi (Hechtgrau). Na stojatém límci byly v přední části našity výložky, určující plukovní příslušnost. V kombinaci s barvou knoflíků (bílý/žlutý) na náramenících bylo možné určit některý ze 102 pěších pluků rakousko-uherské armády. Celkem bylo používáno 28 výložkových barev, mnohdy snadno zaměnitelných odstínů. Na límcové výložky se rovněž umísťovalo případné hodnostní označení.

Lodní vak Tomáše Nitky

Lodní vak sloužil námořníkům k uložení oblečení a nezbytností při přesunech. Je vyrobený z plachtoviny hnědé barvy. Na jedné straně jsou malované nápisy označující vak jménem a číslem majitele. Za zmínku v tomto případě stojí i hrdý nápis Praha-Žižkov.

První únorový den roku 1918 vypukla na základně v Boce Kotorské vzpoura rakousko-uherských námořníků. První nespokojenci se špatným zásobováním potravinami pocházeli z křižníku Sankt Georg, odtud se vzpoura rozšířila i na další lodě kotvící v přístavu. Vzpoura byla potlačena 3. února a čtyři námořníci byli exemplárně popraveni. Na křižníku Sankt Georg sloužil i námořník Tomáš Nitka, který zde organizoval českou knihovnu a stal se jedním z vůdců vzpoury. Přestože byl za svou činnost stíhán, válku přežil.

3/F-02-03

Prapor České družiny, 1914

Čeští vlastenci žijící v Rusku se na počátku války soustředili v tzv. České družině. Jednotce o síle několika rot byl českými dámami z Moskvy darován prapor, který byl

slavnostně předán v Kyjevě dne 28. září 1914. Bíločervený prapor s motivem svatováclavské koruny, později doplněný zemskými znaky, se postupně stal symbolem 1. čs. střeleckého pluku Mistra Jana Husí a byl svědkem všech důležitých událostí čs. legií v Rusku, včetně bitvy u Zborova 2. července 1917. Po únorové revoluci v roce 1917 byla ze žerdě sejmuta špice s carským orlem a nahrazena kalichem. Po návratu čs. legií do vlasti byl nadále používán i v čs. armádě až do roku 1939 u Pěšího pluku 1 „Mistra Jana Husí“ v Českých Budějovicích.

The Flag of Czech Retinue, 1914

In the beginning of the war Czech patriots living in Russia grouped into “Czech Retinue” (Česká družina). Czech ladies from Moscow gave a flag to this troop with a power of several companies, in a ceremony in Kiev on 28 September 1914. The white-and-red flag with the motif of St Wenceslas crown, later supplemented by emblems of the lands, gradually became the symbol of the First Czechoslovak Artillery Regiment of Jan Hus and witnessed all the important events of the Czechoslovak Legion in Russia, including the battle of Zborov on 2 July 1917. After the February revolution in 1917 the pennant with the tsar's eagle was lowered and replaced by the chalice. After the return of the Czechoslovak Legion to the homeland, it continued to be used in the Czechoslovak Army until 1939, by the First Infantry Regiment of “Master Jan Hus” in České Budějovice.

Prapor pařížského Sokola, 1902

Pařížský Sokol vznikl v roce 1892. V roce 1902 přijali francouzští krajané během návštěvy Prahy nový prapor od významných osobností českého Sokola. Jeho autorkami byly paní Scheinerová a Klecandová. Tento symbol sehrál významnou úlohu při událostech v létě 1914. Pod praporem s českým lvem pochodovali budoucí vojáci proslulé roty Nazdar i 23. srpna z pařížského Palais Royal na nádraží Porte d'Ivry, odkud vedla jejich cesta do jihofrancouzského města Bayonne. Pařížští sokolové prapor používali při slavnostních událostech až do roku 1932. Tehdy jim, při příležitosti IX. všesokolského sletu udělil prezident T. G. Masaryk (1850–1937) nový prapor a tato cenná památka byla uložena do Památníku odboje.

Paris Sokol Community Flag; 1902

In Paris, an association of the Sokol movement was founded in 1892. In 1902, French compatriots received a new flag from major figures of the Czech Sokol Community during their visit to Prague. Designed by Mrs Scheinerová and Mrs Klecandová, this symbol played a significant role in the events in the summer of 1914, when the same flag with the Czech Lion was used by future soldiers of the famous “Nazdar” company as they marched from Paris' Palais Royal to the Porte d'Charenton railway station on 23 August, from where their journey continued to the city of Bayonne, in the South of France. The Parisian Sokol members used the flag on festive occasions for as long as up until 1932, when they were assigned, on the occasion of the Grand Sokol Festival, a new flag by President TG Masaryk (1850-1937); the predecessor of this new banner was stored, as a valuable relic, at the Resistance Monument.

3/F-01-06

Francouzská képi Mle 1884

Francouzská armáda vstupovala v roce 1914 do válečné vřavy v zastaralých stejnokrojích, které se nehodily do podmínek moderní války. Výrazná červená barva kalhot a dýnka činila vojáky v poli snadno odhalitelnými. Képi model 1884 byla určena do pole i na vycházky (mimo službu a při práci se používala jednoduchá pokrývka hlavy- Bonnet de police). Kvůli výrazné barvě dýnka se přes ní později začal používat jednoduchý plátěný potah indigové barvy. Těmito pokrývkami hlavy byla v počátečních měsících vystrojena proslulá česká Compagnie „Nazdar“. Čepice je vyrobena z vlněného sukna, vnitřní výztuha je z impregnovaného plátna, štítek, potítka a podbradník jsou kožené. Na okolku jsou dva mosazné ventilační otvory a podbradník přidržují dva mosazné knoflíky se symbolem hořícího granátu.

3/F-01-07

Rakousko-uherská přilba polního četníka, 1916

V roce 1902 byla pro rakousko-uherské četnictvo zavedena nová korková přilba, která tak nahradila nepraktický kožený model vzor 1899. Po vypuknutí první světové války vykonávala řada četníků funkce vojenské policie a k polnímu stejnokroji nosili své původní přilby. Po plošném zavedení ocelových přileb ve frontových úsecích i tyto tradiční pokrývky hlavy z bezpečnostních důvodů vymizely. Přilby vyrobené během válečných úspor již nebyly z korku, rovněž původní kožené potítka byla nahrazena voskovaným plátnem. Tělo přilby je vyrobeno z několika vrstev silně lakované organtýnové tkaniny. Povrch je potažen voskovanou bavlněnou tkaninou pískové barvy. Přilba je doplněna černěným mosazným kováním – špicí, podbradníkem a malým státním znakem Předlitavska, používaným po roce 1915. Během služby v nepříznivých podmínkách bylo možné používat vnitřní kožený podbradník.

3/F-01-08

Rakousko-uherská přilba typu Berndorf

V říjnu roku 1916 nabídla Vrchnímu velení armády rakousko-uherské monarchie továrna Berndorfer Metallfabrik Artur Krupp A.G. Berndorf svůj vlastní model ocelové přilby. Tvarově se nová konstrukce na první pohled poněkud odlišovala od německého modelu M1916. Plech zvonu byl vylisován z jednoho kusu, nicméně vzhledem k absenci vhodných strojírenských nástrojů byl tvar čelního štítu poněkud méně elegantní. Ventilační otvor byl pouze jeden v horní části přilby, zakryt malým ocelovým kloboučkem. Ten sloužil, stejně jako dva ventilační otvory německých přileb, k připevnění přídatného čelního pancíře. Tato ochrana hlavy před přímou palbou z pěchotních zbraní byla komplikovanější konstrukce, s plátěným popruhem kolem přilby. Vojáci na předních pozicích dostávaly pancíře pouze při výkonu služby, při odchodu je přenechávali další směně. K určitému množství přileb se dodávaly plátěné potahy, které měly zabránit nežádoucím odleskům. Během produkce se objevila řada variant, odlišujících se zejména různými typy vnitřní výstelky. Charakteristickým prvkem přileb Berndorf byla filcová vložka pod výstelkou, která zvyšovala pohodlnost nošení. Firma A. Krupp A. G. Berndorf vyprodukovala od května do listopadu 1917 téměř 140 000 kusů přileb.

Upravená dragounská přilba, 1915

Na počátku 20. století byla v armádě rakousko-uherské monarchie zavedena pouze ochranná přilba pro dragouny. Tvar, který byl modifikován v roce 1905, vycházel z typu zavedeného již v roce 1850. Vyráběla se ze železného, černě lakovaného plechu s mosazným kováním, odlišným pro různé hodnostní skupiny. Celkově byla přilba spíše tradiční pokrývkou hlavy s

poměrně výraznými demaskujícími účinky. Z tohoto důvodu se na počátku války začaly opatřovat krycími potahy z voskovaného plátna šedozelené barvy, či přímo nátěry ve stejné krycí barvě. Úprava sice výrazně snížila vzdálenost, ze které byl dragoun vidět, nicméně ochranné účinky se nijak nezlepšily. V roce 1915 se dragounská přilba stala základem improvizované ochrany hlavy přidáním ocelového ochranného krytu. Plát byl vyroben ze 4 mm silného plechu a dle zkoušek odolával na 100 m zásahu z pušky. Výrobce byla pravděpodobně továrna bratří Böhlerů z Kapfenbergu. Z původní dragounské přilby byl odstraněn hřeben a mosazné výsostné označení. Následně byla opatřena ocelovým krytem, upevněným na rozety šupinového podbradníku. Takto upravená přilba se nosila opačně, tedy původním čelním štítkem vzadu. Toto jednoduché a levné řešení však nepřineslo očekávaný účinek a bylo nutné vydat se ve vývoji vhodné ochrany hlavy jinou cestou.

3/F-01-17

Stejnokroj příslušníka 33. čs. střeleckého pluku v Itálii, 1918

Příslušníci čs. legií v Itálii se na první pohled neodlišovali od příslušníků standardní italské armády, která je oblékala, vystrojovala i vyzbrojovala. Rozdíly nalezneme pouze v hodnotním označení či národních bíločervených barvách na stejnokroji. V průběhu působení čs. legií v Itálii se objevovaly snahy o alespoň částečné odlišení Čechoslováků od domácích italských vojáků. Tyto tendence vyústily v listopadu 1918 do praxe zavedením nového stejnokroje, insignií a celého hodnotního systému, s nímž se přeživší legionáři měli vrátit do obnoveného státu. Stejnokroji zůstala i nyní typická italská vojenská pokrývka hlavy – „horský“ klobouk, k jehož nošení dostali legionáři právo za vykonané hrdinské činy.

Stejnokroj kapitána 22. čs. střeleckého pluku ve Francii, 1918

V polovině ledna 1918 vznikl 21. čs. střelecký pluk a o čtyři měsíce později pak i 22. čs. střelecký pluk. Po intenzivním výcviku, při odeslání části vojáků i důstojníků do nejrůznějších kurzů, byly oba pluky 22. 6. 1918 spojeny do Čs. brigády ve Francii. Brigáda se v řadách 53. pěší divize francouzské armády zapojila do bojů na frontě. Vznik republiky zastihl část čs. vojáků během u Terronu. Vojáci československé brigády ve Francii byli vystrojeni moderním stejnokrojem M1915. Vzhled čs. vojáků se tak až na výsostné označení a drobné detaily nelišil od ostatních vojáků francouzské armády.

Rukávové označení italského legionáře, 1919

Označením československých střeleckých pluků v Itálii v roce 1918 se staly vytkávané rukávové štítky s číslem pluku a iniciálou „ČS“. V případě důstojníků mohly mít honosnější podobu, jako v případě představovaných štítků. Jsou vyrobeny z vlněného stejnokrojového sukna šedozelené barvy a výšivka je provedena stříbrným dracounem. Vedle rukávového štítku s číslem 39. čs. střeleckého pluku je to i rukávový znak italských úderných jednotek, tzv. Arditiů. V tomto případě se jedná o ne zcela typické provedení, kdy je k původnímu znaku- římskému meči ve vavřínovém věnci- doplněn symbol lebky a namísto hesla FERT je na znaku vyšito přímo slovo ARDITI.

Představované označení pochází z pozůstalosti pplk. gšt. Václava Kropáčka (1898–1943). Jako voják rakousko-uherské armády se účastnil bojů na ruské a italské frontě, kde padl v srpnu 1917 do zajetí. O měsíc později vstoupil do československých legií, v jejichž řadách prošel boji na italské frontě jako velitel výzvědné čety a později výzvědné roty. Do Československa se vrátil v prosinci 1918 jako nadporučík 39. čs. střeleckého pluku. S touto jednotkou se následně zapojil do bojů na Slovensku. Nadějnou kariéru vysokého důstojníka

ukončila nacistická okupace. Václav Kropáček se zapojil do odboje, ale již v prosinci 1939 byl gestapem zatčen a o čtyři roky později popraven.

3/F-01-18

Rakousko-uherská polní čepice s pamětními odznaky, 1916

Tradiční pokrývkou hlavy, společnou pro většiny druhů jízdy (hulánů, dragounů, husarů) byla od roku 1868 jednoduchá čepice z červeného sukna. V průběhu válečných let si zejména důstojníci pořizovali čepice inspirované původním střihem, nicméně z tkanin v barvě stejnokroje. Na boční části čepice jsou umístěny pamětní odznaky. Nejrozšířenější byly odznaky příslušnosti, tedy vyšších jednotek, sborů, pluků či praporů. Dále velké množství odznaků z jednotlivých bojišť a frontových úseků, ale i obecných, kde je často uvedeno pouze Weltkrieg a příslušný rok. Dalším rozšířeným typem odznaku byly nejrůznější specializační znaky, např. odznak kulometných jednotek. Specifickým odznakem byla i horská protěž, nošená v různých stylizacích na čepici. Kromě označení horských jednotek, které nosily protěž jako součást límcového označení, byla vnímána i jako neoficiální symbol vojáků, kteří v průběhu války sloužili v horách. Ve velké záplavě odznaků nejrůznějšího původu se vyskytly i takové, jejichž nošení bylo výslovně předpisem, resp. věstníkem zakázáno. Šlo o odznaky ze stejnokrojů nepřátelských vojáků, které byly častou kořistí rakousko-uherských vojáků. Nejčastěji to byly ruské carské čepicové kokardy či knoflíky a na jižním bojišti italské výsostné odznaky.

Stužka na čepici, Rakousko-Uhersko, 1914

Na počátku 1. světové války bylo u mnohých vojáků rakousko-uherské armády populární nošení nejrůznějších stužek na čepici. Tyto obsahovaly nadšená hesla a německá vlastenecká hesla. Pozoruhodnou výjimku tvoří představovaná stužka z čepice vojáka c. a k. pěšího pluku č. 54 s českým heslem „Hanáci držte se!“ Na její rubové straně je v němčině napsáno, že jí, dnes již neznámý nositel používal u olomouckého pluku během světové války. Olomoucký pluk získal své legendární heslo během války v Itálii v roce 1848, v bitvě u Sommacampagny. Měl jej pronést krátce před smrtí tehdejší velitel pluku, plukovník Sunstenau, aby povzbudil své vojáky. Tento výrok byl pak vyšit na stuhu praporu a objevil se i na pamětních čepicových odznacích, hojně užívaných ve druhé polovině 1. světové války. Tradice statečných Hanáků převzal i 6. československý střelecký pluk čs. legií v Rusku a po unifikaci v roce 1920 i armáda samostatného Československa.

Rakousko-uherská blůza prince Ernsta Schwarzenberga, nadporučíka hulánského pluku č. 2, 1914

I po vypuknutí 1. světové války si jezdecké pluky rakousko-uherské armády zachovaly své tradiční barevné stejnokroje. Objevovala se však řada úprav, které nebyly na první pohled patrné, ale výrazně vylepšily vlastnosti daných oděvních součástí. To je i případ představované hulánské blůzy, vyrobené firmou Josef Szallay ve Vídni v září 1914, která je vylepšena o zateplení a velké vnitřní kapsy. Majitelem blůzy byl český šlechtic Arnošt (Ernst) ze Schwarzenbergu (11.10.1892-18.12.1979), nadporučík c. a k. hulánského pluku č. 2. Blůza byla vyrobena 14. 9. 1914 před odchodem majitele na frontu.

3/F-01-16

Voják 32. pěší divize americké armády, 1918

Expediční sbor U. S. Army se 2. dubna 1918 zapojil do bojových operací v Evropě. V řadách americké armády v této době bojovali i stovky Čechů a Slováků. Materiální převaha americké armády byla patrná i na kvalitě stejnokrojů a výstroje, se kterou její vojáci nastoupili do zákopových bojů na západní frontě.

Blůza stejnokroje je vyrobena z vlněné tkaniny hnědozelené barvy, podšívka je z bavlněného kepru pískové barvy. Navrch našité knoflíky nesou emblém s americkým znakem. Celkové zpracování je na nesrovnatelně vyšší úrovni, než u válkou vyčerpaných bojujících států. Na levém rukávu je znak jednotky, náležící 32. pěší divizi. Ztvárněný symbol šípu protínajícího zeď vyjadřuje fakt, že jednotka jako jedna z prvních prorazila německou Hindenburgovu linii. Na spodní části téhož rukávu je umístěno označení za službu v zámoří (v tomto případě 2 x 6 měsíců). Není bez zajímavosti, že americké stejnokroje byly ve výstroji československé armády i v prvních poválečných letech. Nákup 20 000 kompletů zprostředkoval Čechoameričan Emanuel Voska. Na blůzách a pláštích se odstraňovali knoflíky s americkými motivy a nahrazovaly se československými.

Volné

Transparent z demonstrace londýnských krajanů, 1916

Na vzniku Československa měli důležitý podíl i čeští a slovenští krajané ve Velké Británii. Kromě dobrovolníků, kteří doplnili řady české roty Nazdar ve francouzské cizinecké legii, se další krajané účastnili řady demonstrací a manifestací. Jedna taková se konala 8. května 1916 u příležitosti prvního výročí potopení britského zaoceánského parníku Lusitania. Na lodi tehdy po zásahu německou ponorkou zahynulo téměř 1200 pasažérů. Vzhledem k množství amerických občanů, kteří se při námořní katastrofě utopili, přispěla celá událost k zapojení Spojených států do války v Evropě. Představovaný nápis na plátně byl součástí transparentu, se kterým demonstrovali čeští krajané v Londýně proti Německu a Rakousko-Uhersku a vyjádřili zde i svůj cíl – svobodu Čechů. Nápis je vyvedený temperou na jemném bavlněném plátně o rozměru 88 x 45 cm. Celý transparent byl navíc doplněn karikaturou Františka Josefa I. vyznamenávaného císařem Vilémem II.

Text k překladu:**Hever ke kuši, Německo, 1579**

K napínání lučiště loveckých kuší byly používány různé mechanické prostředky. Vedle jednoduchých háků a pák to byly zejména hevery se soustavou ozubených kol protáčených střelcem točícím klikou, které posunovaly ozubené rameno, na jehož konci byla vykována zakřivená vidlice. Do ní se upnula tětíva, ořech spoušťového mechanismu se nastavil do správné polohy, a otáčením kliky heveru došlo k napnutí tětívy, kterou střelec nakonec vložil do ořechu zbraně. Ozubené převody mechanického heveru byly uloženy v kovové schránce, která měla ve spodní části připevněno široké oko ze stáčených konopných provazů. Při napínání kuše se oko heveru nasunulo zezadu na sochu zbraně a zachytilo se o příčný kolík nebo hák, který ze sochy vyčnívá. Nejstarší zobrazení mechanického heveru pochází již z roku 1373. V následujícím období (až do 18. století) byl využíván především k napínání těžkých loveckých kuší s kovovými či kombinovanými lučišti.

Rakouský palaš pro důstojníky švališerů vzor 1763

Nezaměnitelný typ palaše byl v rakouské armádě druhé poloviny 18. století určen pro nově vznikající pluky švališerů, jež byly v tzv. německé (tj. těžké) jízdě jako jediné počítány k jízdě lehké. První švališerský pluk Chevauxlegers-Regiment Löwenstein byl vytvořen již v roce 1759, aby rychle následoval vznik několika dalších. Svojí výstrojí a výzbrojí se švališerů prakticky nelišili od dragounů, byli však vybaveni lehčími koňmi, z čehož bylo za pomoci francouzských slov chevau (kůň) a légér (lehký) odvozeno i jejich označení. Příčinou jejich vzniku byl vážný nedostatek lehké jízdy pro průzkum, spojovací a další úkoly, neboť v tomto období měla habsburská armáda k dispozici pouze uherskou husarskou lehkou jízdu. V roce 1763 byl pro nově vzniklé jednotky švališerů zaveden model palaše s charakteristickým záštitným listem, který byl na vnější straně zdoben panovnickými iniciály MT (Maria Theresia) nebo MTJ (Maria Theresia Joseph). U zbraní pro mužstvo byly iniciály pod císařskou korunou provedeny v plastickém reliéfu, u důstojnických verzí byl panovnický monogram v mosazném záštitném listu prořezáván.

Délka 701 mm, délka čepele 701 mm, šířka čepele 33 mm, hmotnost 900 g.

Rakousko-uherská šavle pro důstojníky námořnictva vzor 1850/71 s čepelí japonského meče

Rakouští námořní důstojníci byli od roku 1827 vyzbrojeni šavlemi s tehdy módním vydutým páskovým košem, který je na vnější straně zdoben plastickým reliéfem rakouského státního znaku. Předpisem z roku 1837 byl důstojníkům jako poboční zbraň přidělen v té době již poměrně archaický kord. Jelikož se brzy ukázalo, že kord je pro pohyb po úzkých lodních můstcích a přeplněných palubách, stejně jako při případném boji tváří v tvář s nepřítelem, pro důstojníky nevhodný, byla v roce 1846 jako poboční zbraň zavedena opět šavle. Předlohou pro její konstrukci se stala francouzská námořní šavle vzor 1837 a také díky tomu je důstojnická šavle vzor 1846 jednou z nejatraktivnějších chladných zbraní v historii

habsburské monarchie. Mohutný mosazný koš této šavle je zlacen a zdoben plastickým reliéfem námořní kotvy, listů a rokaje.

Zavedení dalšího modelu námořní důstojnické šavle bezprostředně souviselo s revolučním hnutím v Itálii v letech 1848–1849, kdy se velké množství rakouských námořníků včetně důstojníků přidalo na stranu povstalců. Po kapitulaci Benátek sami důstojníci, kteří zůstali loajální k habsburskému trůnu, žádali, aby nemuseli nosit zbraň, která byla revolucionáři znevážena. Císařským předpisem z 30. října 1850 byl proto zaveden nový, upravený vzor důstojnické šavle. Největší rozdíl oproti předchozímu modelu spočíval v pozměněné výzdobě koše s plastickým reliéfem námořní kotvy, mořských panen a rakouského státního znaku. Hřbet rukojeti je pak opatřen plastickým reliéfem vavřínu, trojzubce a tváře Neptuna. V roce 1871 byla na zbrani provedena jediná úprava, spočívající ve změně způsobu zavěšení pochvy pomocí pevného závěsného kroužku a poutka na vnitřní straně horního kování, tedy systémem ve stejné době užívaným i u zbraní pěchoty a jízdy.

Představovaná šavle se však od jiných exemplářů tohoto vzoru výrazně liší tím, že k její kompletaci byla využita čepel japonského meče katana. Podle starších badatelských názorů se mělo jednat o šavli z držby arcivévody Františka Ferdinanda d'Este, který Japonsko navštívil v rámci své cesty kolem světa v letech 1892–1893. Tuto teorii by mohla podporovat nejvyšší kvalita jak použité japonské čepele, tak i kvalita cizelování součástí příslušenství. Ve skutečnosti se však patrně jedná o šavli v držbě Hieronyma (Jeronýma) VIII. Colloredo Mansfelda (1870–1942). Ten po určitou dobu působil v hodnosti c. k. korvetního kapitána v Tokiu, posléze se stal rakousko-uherským námořním přidělcem v Berlíně. Spravoval Mansfeldské državy v Čechách, a to včetně zámku ve Zbirohu, kde v letech 1912–1926 vytvořil Alfons Mucha svou Slovanskou epej, a odkud mimochodem pochází i představovaná námořní šavle.

Délka 845 mm, délka čepele 710 mm, šířka čepele 28 mm, hmotnost 956 g, hmotnost s pochvou 1 192 g.

Kris, Sumatra, 18.–19. století

Historie tohoto typu dýky je dávná a její původ je kladen do 14. století na ostrov Jáva, odkud se postupem doby rozšířila po celém Indonéském souostroví. Každý ostrov má svůj specifický typ krisu, ale společné rysy jsou natolik charakteristické, že není možné zaměnit kris za jinou chladnou zbraň. Jeho přímá čepel (bilah, wilah) je dvoubřitá, velmi často asymetricky vlnovitá a zakončená ostrým hrotem. Její povrch bývá opatřen damaskem, kalenými a leptanými vzory. Pod rukojetí je čepel výrazně rozšířena a na jedné straně protažena do ostrého hrotu. Rukojeť (hulu) bývá nejčastěji dřevěná, méně často z kosti, rohoviny, slonoviny či kamene. Je bohatě vyřezávaná, často má tvar lidské, zvířecí nebo démonické figury. Prsteneček mezi čepelí a rukojetí (mendak) je často ze zlata a s bohatou výzdobou. Pochvy (warangka) jsou vyrobeny ze dřeva, v horní části jsou vzhledem k rozšíření čepele tvarovány jako pohár orchideje. Podle povahy zbraně jsou pochvy někdy honosně zdobené.

Kris se nosí uvázan vzadu za pasem a neslouží pouze jako osobní zbraň, ale často jako talisman a znak společenského postavení svého držitele. V tradičních představách Malajců a Indonésanů je obdařen nadpřirozenou silou a je předáván z generace na generaci jako vzácné rodinné dědictví. Výrobci krisů tvořili a tvoří uzavřenou společnost, která důsledně chrání svá výrobní tajemství.

Kris je pokládán za tradiční malajský národní symbol, ve státním znaku Malajsie je vyobrazeno pět krisů představujících pět původních států. V roce 2008 zařadilo UNESCO kris na seznam mistrovských děl ústního a nehmotného dědictví lidstva.

Délka 490 mm, délka čepele 380 mm, max. šířka čepele 35 mm, hmotnost 324 g, hmotnost s pochvou 410 g.

Lovecký tesák, Rakousko-Uhersko, 1916

Po zániku parforsních honů pozbyly lovecké tesáky svou praktickou funkci a staly se pouhým odznakem lesnického povolání a obecným symbolem myslivosti. Nového adepta na svobodného myslivce nebo lesníka pasoval lesní správce nebo přímo vlastník panství. Při tomto obřadu ocenil dobré vlastnosti pasovaného, jeho schopnosti a odbornou připravenost, a propustil ho z učení jako svobodného myslivce. Poté adept poklekl a lesní správce nebo kníže vzal do rukou tesák, jehož čepelí naplocho poklepal novému příslušníku řádu na rameno se slovy: „Ve jménu mocnáře, vrchnosti a všech lovců tě zařazuji mezi svobodné myslivce.“ Nadlesní potom připnul svobodnému myslivci k levému boku tesák spolu s loveckou trubkou. Tesák, který byl nezbytnou součástí slavnostního mysliveckého stejnokroje, nosila lovecká družina, šlechta i myslivci, zavěšený na ozdobném bandalíru, kterým byl přepásán kabát stejnokroje.

Čepel přímá, jednosečná, s oboustranným širokým výbrusem, falešným ostrím a středovým hrotem. Na vnější straně po celé ploše zdobena leptem rostlinných ornamentů, vojenských trofejí, uprostřed dvouhlavého orla a nápisy „13./8. bis 10./9. 1916“ a „Ernst Prinz Schwarzenberg“.

Rukojeť z parohu, souprava z bílého kovu. Hlavice ve tvaru kančí hlavy, záštita s rameny zakončenými plastickými hlavami loveckých psů, vnější záštitná mušle s reliéfní loveckou scénou.

Pochva z černé kůže, kování z bílého kovu na vnější straně zdobeno reliéfem rostlinných ornamentů, rokajů a loveckých trofejí. Na vnější straně přihrádka se zavazákem, dva volné závěsné kroužky.

Délka 747 mm, délka čepel 587 mm, šířka čepele 30 mm, hmotnost 796 g, hmotnost s pochvou 1 136 mm.

Rakouská šavle pro důstojníky jezdeckva vzor 1845

V roce 1845 byla pro všechny druhy rakouského jezdeckva poprvé zavedena jednotná šavle. Předlohou se jí stala britská jezdecká šavle vzor 1834, která byla pro potřeby rakouské armády jen minimálně upravena. Stejně jako všechny následující modely byla vyráběna ve dvou variantách – pro mužstvo a pro důstojníky. Charakteristická je tvarem jílce, který se od hlavice směrem k čepeli rozšiřuje v mohutný souměrný koš, který je v horní části pod hlavici opatřen jedním výřezem pro upevnění koženého řemínku na ruku (zápěstníku). Šavle pro mužstvo má plný koš perforován sedmi kruhovými otvory, verze pro důstojníky je zdobena péřovitým prořezávaným ornamentem. V omezené míře se pro potřeby těžké jízdy začal tento vzor vyrábět i v těžší variantě s mohutnější a širší čepelí. Většina jednotek rakouského těžkého jezdeckva si však ponechala ve své výzbroji i nadále palaše.

Čepel této šavle je v horní polovině zdobena leptanou výzdobou, odkazující na první dny revoluce, která ve Vídni vypukla 15. března 1848. Na vnější straně je leptán rostlinný

ornament, vojenské trofeje, monogram „J. V.“ a nápis "Erinnerung", na vnitřní straně mezi ornamentem a vojenskými trofejemi nápis "an den 13.14.15ten März 1848".

Délka 1 006 mm, délka čepele 869 mm, šířka čepele 27 mm, hmotnost 874 g.

Pruský pěchotní tesák vzor 1864

Pruská branná moc se ve druhé polovině 19. století v mnoha směrech lišila od zavedené praxe armád Rakouska nebo Saska. Všeobecná branná povinnost, v Prusku zavedená roku 1813, byla důsledně vyžadována a vztahovala se na každého občana ve věku dvaceti let. S tím souvisela i řada reforem a změn, kterými pruská armáda v průběhu první poloviny 19. století prošla. Tyto reformy v mnohém zasáhly i do výzbroje armády chladnými zbraněmi a měly za následek jejich určitou vzorovou nejednotnost.

Typickou ukázkou této typové rozmanitosti a jisté neuspořádanosti je např. velká řada tesáků, z nichž většina byla ve válce roku 1866 součástí výzbroje pruské pěchoty. Vedle starších pěchotních tesáků vzor 1839, 1849 nebo 1852, byl z naléhavé potřeby vyzbrojení nově postavených pluků po reorganizaci armády v roce 1860 zaveden pěchotní tesák vzor 1864. Charakteristickým znakem této zbraně byl zocobitý tvar hlavice jílice odlitého z jednoho kusu mosazi, na vnější straně šikmo rýhovaného, a mosazná esovitá příčka. Čepele těchto tesáků byly zhotovovány ze starších zásob ukořistěných francouzských pěchotních šavlí vzor AN IX nebo AN XI, přičemž některé z nich měly na hřbetě dokonce vyraženy francouzské přijímací značky. Tesáky vzor 1852 a 1864 byla v roce 1866 vyzbrojena převážná část pruské pěchoty.

Délka 562 mm, délka čepele 430 mm, šířka čepele 35 mm, hmotnost 835 g.

Kukri, Nepál, 18.–19. století

Tradiční a legendární zbraň nepálských Gurkhů je používána obyvateli Himaláji v nezměněné podobě již po mnoho staletí. Jedná se o univerzální nástroj, který musel sloužit jak k práci, tak k boji. Tvar nože je přizpůsoben tak, aby s ním bylo možné řezat, dopředu posunuté těžiště a vyšší hmotnost zase usnadnily sekání a zlepšily jeho ovladatelnost. Jednobřitá čepel s ostrím na vnitřní straně se k hrotu rozšiřuje, hřbet čepele bývá u armádních nožů silný až jeden centimetr. Délka zbraně kolísá od několika centimetrů až téměř k polovině metru u rituálních a obřadních nožů. Jílec kukri nemá záštitu a bývá vyroben z černého či hnědého dřeva, rohu vodního buvola nebo slonoviny.

Součástí nožů kukri je i malý univerzální nožík „karda“ a tupý „chakmak“, sloužící jako ocílka k opravě ostří v polních podmínkách. Oba doplňkové nože jsou umístěny na vnitřní straně pochvy, původně vyráběné ze dřeva obaleného kůží vodního buvola, v současnosti pak ze dřeva nebo rohoviny okované mosazí.

Kukri proslavily elitní bojové jednotky Gurkhů, sloužící již více než 200 let v Britské královské armádě. Ještě pře příchodem Britů sloužili Nepálci v osobních gardách indických maharádžů a jejich jméno vzbuzovalo hrůzu mezi rebely a loupeživými bandami po celém severozápadě Indie. Jejich zařazení do řádné britské armády pak bylo řešeno zvláštní

smlouvou, ve které Gurkhové souhlasili se svým nasazením v první linii kdekoliv na světě s jedinou výjimkou – nikdy nebudou nasazeni proti vlastnímu lidu.

Délka 423 mm, délka čepele 300 mm, hmotnost 256 g.

Šavle pro důstojníky jezdeckva, kolem 1860

Osobní zbraň ve své době jednoho z nejvýznamnějších a nejoblíbenějších rakouských vojevůdců, Františka Jindřicha hraběte Šlika (1789–1862). Nevzorová jezdecká šavle s výrazně zakřivenou čepelí je uložena v pochvě, která je na vnější straně opatřena rytými nápisy třiatřiceti dat a míst bitev z let 1809–1859, jichž se Šlik osobně zúčastnil. Konečný zápis 1859 Solferino 24. Juni označuje místo a datum posledního válečného střetnutí, ve kterém Šlik jako velitel 2. armády zakončil svou vojenskou kariéru. Po této bitvě odešel z aktivní služby a o necelé tři roky později ve Vídni zemřel.

Zbraň je opatřena prostou čepelí bez výbrusů, značení nebo jakýchkoliv výzdobných prvků. Ve spodní části je opatřena tzv. jelmanem, broušenou částí hřbetu čepele, která je rozšířená a na rozdíl od zbytku čepele dvousečná. Toto hřbetní ostří sloužilo k vedení seku následujícího po bodnutí či po prvním seku, kdy již nebyl čas obrátit ruku se zbraní k opakovanému seku vnější stranou čepele. Jelman byl typický zejména pro šavle z oblasti Středního východu a na střeoevropských zbraních se prakticky nevyskytoval. Je však zajímavé, že se stal jednotlívým prvkem všech tří šavlí hraběte Šlika, které se ve sbírce VHÚ nacházejí. Můžeme spekulovat, proč tomu tak je, ale nejpravděpodobněji zní domněnka, že sám Šlik ocenil výhody takového tvaru čepele, oblíbil si je a u výrobců sám objednával. Nejzajímavější částí Šlikovy jezdecké šavle je zcela jistě pochva z ocelového plechu s rytými nápisy, připomínajícími jednotlivá válečná střetnutí Šlikovy obdivuhodné kariéry vojenského velitele. První zápisy připomínají Šlikovu účast v napoleonských válkách: 1809 Aspern 21.22.23.Mai (mladý František Jindřich působil v hodnosti poručíka kyrysnického pluku č. 3 Alberta Saského), následuje Wagram 5.6.Juli (nadporučík hulánů), 1813 Dresden 26.27. Aug. (rytmistr švališerského pluku č. 5), Culm 30-, Arbesau 17.Sept., Leipzig 16.Okt. Šlikovo nejslavnější válečné období, kdy se jako velitel armádního sboru v hodnosti polního podmaršálka zúčastnil tažení proti revoluci v Uhrách dokládají zápisy z let 1848–1849: 1848 Budamir 11.Decemb, Szikozo 28- (správně má být Szikszó), 1849 Kaschau 4.Jän., Tarzal 21- (správně Tarczal), Tokay 31-, Tornallija 14.Feb., Petervásara 24-, Siroka 26- (správně Sirok), Kápolna 27-, Hatvan 2.Apr., Aszod 5-, Iszaszeg 6-, Gomör 10- (správně Czömör), Rakos 11-, -16-, -21-, Comorn 26-, Zamoly 7.Juni, Capolna 13- (zde udělal rytec největší chybu, neboť 13. června se Šlikův sbor utkal s Uhry ve srážce u Csorne). Závěr uherského tažení připomínají zápisy: Raab 23- (správně datum Šlikovy nejslavnější bitvy je 28. června), Aoš 30- (správně Acs), Comorn 2.Juli, -11-, Abako 4.Aug. (správně Mako), Dreyspitz-Arad 10-. Jako poslední je na pochvě vyryt již zmiňovaný nápis 1859 Solferino 24. Juni.

Délka 890 mm, délka čepele 775 mm, šířka čepele 33 mm.

Kinžál, Kavkaz, počátek 20. století

Kinžál se stal součástí kavkazských národních krojů a velké obliby dosáhl zejména u kozáckých vojsk, kde se vedle známější šašky stal druhou poboční zbraní jejich příslušníků. Dýka, jejíž vznik můžeme zasadit do počátku 20. století, má celkovou délku 437 mm a je opatřena 318 mm dlouhou a 35 mm širokou čepelí s oboustranným ostřím, stýkajícím se v ostrém hrotu. Na vnější straně má čepel tři výbrusy, které jednak snižují hmotnost zbraně a

činí ji tak lépe ovladatelnou, ale mají také nezanedbatelnou funkci estetickou. V prostředním výbrusu je zlatem tašovaný nápis „ДВА ПАРА НЕ БЫЮ“ (Dvakrát neudeřím), staré ruské úsloví, které se užívá dodnes a vyjadřuje přesvědčení, že druhou ránu již nebude protivníkovi potřeba zasadit. Stejný nápis se nachází např. na čepeli kinžálu z roku 1851, který věnoval generálporučík kníže Bebutov caru Mikuláši I., a jenž je v současné době uložen ve sbírce Carského Sela. Na vnitřní straně čepele je vyražena zlacená výrobní značka čokovitého tvaru, která je provedena arabským písmem a zní „Amal Hasan“ (vyrobil Hasan). Bližší údaje o tomto výrobcí nejsou známy, bezpochyby se však jednalo o špičkového řemeslníka své doby, který pracoval pro nejvýše postavené osobnosti. To dokládá jiný exemplář, který byl v červnu 2014 dražen ve 45. aukci známého italského aukčního domu Czerný's International Auction House pod číslem 251, a který byl Hasanem prokazatelně vyroben pro ruského cara Alexandra III. (1845–1894, vládl v letech 1881–1894).

Plochá rukojeť je vyrobena ze zlaceného stříbra, bohatě zdobeného filigránem a rostlinným ornamentem, provedeným technikou niella, tedy speciální formou inkrustace, při níž jsou ryté nebo leptané drážky v povrchu kovu vyplňovány opticky kontrastní šedou nebo černou hmotou. Ve stejném luxusním stylu výzdoby je provedena i pochva, u níž je však vzhledem k obsahu zajímavá zejména její vnitřní strana. V její horní části je nejprve arabským písmem provedený podpis výrobce, nad nímž jsou vyraženy značky puncovního úřadu ve Vladikavkazu, používané koncem 19. století a v první čtvrtině 20. století. Samotný puncovní úřad byl založen v roce 1886, neboť v blízkosti vojenské pevnosti se v tomto městě rychle usazovali mečíři a další řemeslníci z Kavkazu, zejména Dagestánu, jejichž výrobky nacházely odbyt mezi místními kozáky a posléze i civilními obyvateli v ruském vnitrozemí, kde se na přelomu 19. a 20. století ve velkém rozšířila obliba umělecko-řemeslných výrobků v kavkazském výzdobném stylu. Pod již zmíněnou signaturou je datace „19 5/VII 15“, avšak této straně pochvy dominuje poprsí evropsky oděné ženy, což je ve výzdobě kavkazských kinžálů zcela atypický motiv. Výrobci těchto zbraní byli v naprosté většině muslimové, kterým jejich náboženství zakazuje zobrazování živých bytostí. Muslimská náboženská tradice chápe figurativní zobrazování jako projev zpupnosti člověka, který napodobuje tvůrčí akt Boha. Podle islámu je Bůh jediným stvořitelem všech bytostí a jejich zobrazování je proto chápáno jako závažné provinění, tzv. přidružování k Bohu. Výrobce této zbraně musel proto být buď výrazně ovlivněn nemuslimským prostředím, ve kterém žil nebo dostal za svůj hřích velmi dobře zapláceno. Výzdobu spodní poloviny pochvy pak tvoří rostlinné motivy, kombinující niello s filigránem.

Délka 437 mm, délka čepele 318 mm, šířka čepele 35 mm.

Šavle pro poddůstojníky pěchoty vzor 1765

Přestože je šavle všeobecně vnímána zejména jako zbraň jízdy, objevila se ve druhé polovině 18. století také ve výzbroji některých složek rakouské pěchoty. Zavádění bodáků do výzbroje pěchoty evropských armád na přelomu 17. a 18. století mělo za následek vymizení pikenýrů jako druhu vojska. Pěšák byl od té doby vyzbrojen pouze dlouhou puškou s křesadlovým zámkem, která v kombinaci se zátkovým nebo posléze tulejovým bodákem pěchotní píku nahrazovala. Jelikož bodák nebyl v té době považován za poboční zbraň, nýbrž za nedělitelnou součást pušky, vznikla potřeba vyzbrojit pěší vojáky chladnou zbraní nezbytnou pro případný boj zblízka. V rakouské armádě nosili až do roku 1765 šavli pouze poddůstojníci granátníků. Zbraň byla charakteristická relativně dlouhou čepelí (až 700 mm), měla mosaznou garnituru a byla uložena v kožené pochvě. V roce 1765 byla pro příslušníky pěchoty a pohraničnický zavedena fysilířská šavle s kratší čepelí bez výbrusů, s mosazným hřbetem a

křížovou, esovitě prohnutou záštitou. Verze pro poddůstojníky pěchoty je charakteristická hlaví ve tvaru lví hlavy, jednoduchým páskovým košem s přímou křížovou záštitou a čepelí se širokým výbrusem po obou stranách. Granátníci byli od roku 1765 vyzbrojeni podobnou šavlí s jednoduchým záštitným obloukem a hladkým hřbetem přecházejícím do hladké hlavice.

Délka 935 mm, délka čepel 803, šířka čepel 38 mm.

Meč na černou zvěř, Německo, konec 16. století

Lov prasete divokého, mezi myslivci zvaného černá zvěř, býval oblíben od nepaměti, neboť se jednalo o loveckou zábavu mužnou a nebezpečnou. Hlavní roli při něm hráli psi a lovci s oštěpy. Šíp z luku nebo šipka z kuše neměly při lovu černé zvěře potřebnou účinnost. V menší míře byl k lovu divokého prasete užíván i meč specifického a nezaměnitelného tvaru. Jeho široká a ke hrotu listovitě se rozšiřující čepel připomíná svým tvarem lovecký oštěp. Čepel je ve své poslední třetině opatřena příčkou, zabraňující proniknutí meče příliš hluboko do těla zvířete.

Délka 1180 mm, délka čepel 978 mm, maximální šířka čepel 35 mm.

Čepel slavnostního meče ke korunovaci českého krále Leopolda II., 1791

Ve sbírce Vojenského historického ústavu Praha se nacházejí tři čepel slavnostních mečů, zhotovených při příležitosti korunovace císaře Leopolda II. českým králem v roce 1791. Pro českou společnost to byla zcela výjimečná událost. Poté, co v únoru 1790 zemřel po dlouhé nemoci císař Josef II., slíbil jeho mladší bratr a nástupce na habsburském trůnu Leopold českým stavům, že se nechá korunovat na českého krále. Praha se začala horečně připravovat na tuto výjimečnou událost. Byly opraveny domy, dlažba ulic, z Vídně byly do Prahy slavnostně převezeny české korunovační klenoty. Mezi davy diváků vynikaly deputace cechů pod svými korouhvemi, panovníka doprovázel výkvět české šlechty. Po holdech stavů a měšťanstva byl 6. září 1791 císař Leopold ve svatovítském chrámu korunován českým králem.

Zajímavé je, že žádná ze tří čepelí z naší sbírky není opatřena jílcem. Nabádá to k hypotéze, že se meče do začátku korunovace nepodařilo zkompletovat

Čepel přímá, dvousečná, průřezu zploštělého šestiúhelníku, hrot zaoblen. Po obou stranách v horní části čepel zdobena rytinami: na vnější straně ležící lev s korunou a nápis „PRO PATRIA ET GLORIA“ (Pro vlast a slávu), na vnitřní straně mezi vavřínovými ratolestmi monogram „LII“ (římský císař Leopold II.), datace „MDCCLXXXI“ (1791) a nápis „ZUR KRÖNUNGS FEUER“ (K lesku korunovace).

Délka 1202 mm, šířka 44 mm, hmotnost 800 g.

Rakouský palaš pro příslušníky těžké jízdy vzor 1769/75

Předpisem z roku 1769 byl v souvislosti s celkovou reorganizací rakouské armády pro veškerou německou jízdu zaveden jednotný palaš zcela nového typu. Zmizel mohutný záštitný list na vnější straně rukojeti, který byl nahrazen jednoduchým páskovým košem, rozšiřujícím se v souměrný spodní záštitný list odlehčený šesti oválnými a dvěma

půlkruhovými výřezy. Předpis požadoval čepel dlouhou 840 – 900 mm a širokou 35 – 40 mm. Předepsány byly i prvky výzdoby čepele – v horní třetině po obou stranách v širokém výbrusu rytý rakouský dvouhlavý orel. Zbraně pro mužstvo měly kovové části jílce vyrobeny ze železa, zbraně poddůstojníků a důstojníků z mosazi. Na spodní straně záštity byla často vyražena značka manufaktury v Pottensteinu.

Celková délka 1 020 mm, délka čepele 860 mm, šířka čepele 37 mm, hmotnost 1 164 g, hmotnost s pochvou 2 110 g.

Lovecký tesák, Německo, 2. polovina 17. století

Lovecký tesák byl od počátku užíván ke dvěma základním účelům. Prvním a nejdůležitějším bylo použití tesáku k usmrcení poraněné vysoké nebo černé zvěře, obvykle zárazem za žebro. Vedle toho se nošení tesáku jako osobní zbraně lovce postupně vyvinulo ve zvláštní výsadu a ve druhé polovině 19. století se lovecký tesák stal odznakem lesnického povolání a obecným symbolem myslivosti zvěře. K tomuto účelu se lovecký tesák používal nejen u silnějších kusů jelení zvěře, ale i u zvěře.

Při závěrečném zárazu se postupovalo tak, že se lovecký tesák vbodl za lopatku mezi žebra uštvané dančí a černé. Pro usnadnění rázného bodu loveckého tesáku je jeho čepel opatřena středovým hrotem. V menší míře užívaná sečná funkce je zajištěna jednostranně broušenou čepelí.

Celková délka 855 mm, délka čepele 725 mm, šířka čepele 31 mm, hmotnost 858 g.

Rakousko-uherská šavle pro důstojníky pěchoty vzor 1861, poboční zbraň arcivévody F. F. d'Este

Ve sbírce chladných zbraní Vojenského historického ústavu se nachází hned několik jeho pobočních zbraní, které byly nedílnou součástí arcivévodových uniforem v rámci jednotlivých druhů vojsk rakousko-uherské armády. Jednou z nich je šavle pro důstojníky pěchoty vzor 1861, jenž je přesvědčivým důkazem vynikající úrovně středoevropských mečířských firem a zejména výjimečné elegance důstojnických pobočních zbraní v habsburské monarchii na přelomu 19. a 20. století. Její mírně zakřivená čepel z damascénské oceli je na vnější straně zdobena leptanými a zlacenými ornamenty vojenských trofejí a dvouhlavým orlem s korunou na tmavém poli. Pod košem je opatřena leptaným a zlaceným nápisem „FRANZ THILLs NEFFE HOFLIEFERANT WIEN“. Na vnitřní straně je leptaný a zlacený ornament sv. Jiří bojujícího s drakem a monogram „FJI“ s korunou na tmavém poli, pod košem nápis „ROSENDAMAST EISENHAUER“. Dřevěná rukojeť je potažena rybí kůží a v profilaci ovinuta stáčeným a jednoduchým stříbrným drátkem. Páskový, esovitě prohnutý koš přechází v souměrný zvlhňený záštitný list se dvěma otvory pro zápěstník. Vnější část koše, hřbet rukojeti a objímka jsou bohatě zdobeny leptanými a zlacenými ornamenty vojenských trofejí, rostlin a lidských a zvířecích postav. Na hlavici je vyryt arcivévodův monogram „FF“ pod korunou. Ke koši je připevněno zlaté dracounové portepé. Nezvykle je u této šavle zpracována pochva, jejíž originální hraněný průřez s rytými a zlacenými objímkami dodává celé zbrani punc ještě vyšší elegance.

Celková délka 980 mm, délka čepele 848 mm, šířka čepele 25 mm, hmotnost 652 g, hmotnost s pochvou 982 g.

Kord pro důstojníky vzor 1798/1811

Předpisem z roku 1798 byl zaveden první jednotný vzor rakouského důstojnického kordu. Zbraň je charakterizována oboustranně broušenou čepelí a pozlaceným mosazným jílcem se srdcovitě tvarovaným záštitným listem. Následující předpis z roku 1811 ponechal tvar kordu v prakticky nezměněné podobě. Rozdíly mezi oběma vzory byly nepatrné a spočívaly například v barvě kůže, jež byla použita na výrobu pochev. Zatímco původní vzor 1798 měl pochvu z hnědé kůže, vzor 1811 i následující model měly pochvy vyrobeny z kůže černé.

Celková délka 980 mm, délka čepele 825 mm, šířka čepele 28 mm, hmotnost 842 g.

Kazeta se dvěma kordy, dar důstojníků španělského Lusitánského 12. jezdeckého pluku svému čestnému plukovníku, N. Martin, Madrid, 90. léta 19. století

Tradice udělování čestných zbraní význačným osobnostem jako ocenění za jejich vynikající vojenské či politické služby a potvrzení výjimečného společenského postavení je skutečně dávná. Již římský imperátor Julius Caesar rozdával zasloužilým bojovníkům zlatené meče, přilby a štíty. Od původních poměrně robustních a těžkých darovacích mečů se v průběhu 18. století postupně přešlo k výrazně lehčím kostýmům mečům, kordům nebo šavlím. Darovací exempláře nejsou zbraněmi v pravém slova smyslu, nebyly určeny k boji a na jejich konečnou podobu měla větší vliv než funkčnost především snaha o maximální honosnost a zdobnost. Na výrobě předmětů, které často reprezentují naprostý vrchol uměleckého zpracování chladných zbraní, se podíleli mistři různých uměleckých řemesel – vedle mečířů i zlatníci, rytci, cizelěři apod.

Ve sbírkách Vojenského historického ústavu se darovacích zbraní vyskytuje hned několik. Jedním z nejzajímavějších je dar důstojníků španělského Lusitánského 12. jezdeckého pluku čestnému plukovníku a budoucímu nástupci habsburského trůnu arcivévodovi Františku Ferdinandovi d'Este. V červené kazetě vyložené sametem jsou uloženy dvě honosně provedené zbraně z počátku 90. let 19. století, pocházející z dílny královského mečíře Nicolase Martina z Madridu. První z nich je jezdecký kord s mohutným šavlovým košem, který je na vnější straně zdoben leptaným a zlateným reliéfem královské koruny a zkřížených zbraní na zrněném podkladě. Druhou pak subtilní historizující kord s čepelí širokou pouhý jeden centimetr a křížovou záštitou, jejíž ramena jsou zakončena stylizovanými hlavičkami indiánů.

Čepele obou zbraní mají prakticky shodnou výzdobu – v horní polovině jsou na černém podkladu zdobeny bohatým leptaným a zlateným rostlinným ornamentem v kombinaci s vojenskými trofejemi. Na vnější straně pod záštitou jsou obě čepele opatřeny španělským královským znakem, ve výbrusu pak darovacím nápisem: A SU CORONEL HONORARIO S.A.I. Y R. ARCHIDUQUE FRANCISCO FERNANDO / LOS JEFES Y OFICIALES DE CAZADORES DE LUSITANIA 120 DE CABALLERIA.

Balestra, Německo, 2. polovina 16. století

Balestra je speciálně upravená kuše, která byla určena pro vystřelování kovových nebo hliněných kuliček, případně kamínků. Používala se pro lov vodního nebo polního ptactva a malé zvěře. Objevila se někdy na počátku 16. století v Evropě, pravděpodobně v Itálii. Italská balestra je charakteristická přední částí sochy, která je směrem dolů zakřivená tak, aby ochránila levou ruku střelce. Za poměrně jednoduchým zámkem bývala dřevořezba s ornamentálním nebo figurálním motivem. Tětiva se obvykle napínala pouze rukama, přičemž hlavičce sochy si střelec zapřel o hrudník.

Do střední Evropy balestra pronikla v poslední čtvrtině 16. století a zdomácněla v ní v upravené formě jako tzv. německá balestra. Charakteristická je pro ni socha vyrobená z kovu, pouze lícnice je dřevěná, u honosnějších exemplářů zdobená plastickou řezbou a intarzií kostěných medailonů. Napínací páka je většinou zabudována přímo v soše balestry. Na obrázku je dobře patrný pro balestry typický tvar tělivity, která je dvojitá, ve svém středu má kožené lůžko pro kuličku a závěsné oko pro uchycení v zámku. Horní a dolní provazec jsou udržovány v patřičné vzdálenosti dřevěnými nebo kovovými rozpěrnými kolíky.

Celková délka 700 mm, délka lučiště 508 mm, hmotnost 2 506 g.

Katar, Indie, 18. století

Katar je nejtypičtější indickou bodnou dýkou. Charakteristický jílec je na rozdíl od tradičních dýk tvořen kovovými tyčemi, spojenými mezi sebou jednou nebo dvěma příčkami, sloužícími k úchopu zbraně. Přímá, dvousečná čepel se tak nachází před a současně nad klouby bojovníkových prstů. Podélné části jílice chrání jeho předloktí a současně napomáhají fixaci zbraně. Některé čepele měly zpevněný hrot, aby dokázaly prorazit kroužkovou zbroj. Jiné, tak jako v tomto případě, byly rozevíratelné a rozdělené do tří hrotů. Katar se užíval převážně při kontaktním boji muže proti muži. Ceremoniální dýky sloužily i k náboženským účelům.

Celková délka 410 mm, délka čepele 215, šířka čepele 70 mm, hmotnost 682 g.

Francouzská pěchotní šavle vzor An XI „Briquet“

Slavný napoleonský vzor pěchotní šavle, která byla zavedena pro bubeníky, granátníky, voltizéry, karabiniéry, myslivce a pěší dělostřelce francouzské armády. Vzorové označení AN XI znamená 11. rok revolučního kalendáře, který byl ve Francii zaveden rozhodnutím Konventu v listopadu 1793 ve 3. fázi Velké francouzské revoluce, kdy se jakobíni snažili tvrdým prosazováním nahradit vše zažité včetně starého gregoriánského kalendáře. Svůj název dostala briquet od příslušníků francouzského jezdeckva, kteří se pěším vojákům posmívali, že čepel jejich šavle je krátká jako křesadlo (francouzsky le briquet). Ukořistěné šavle tohoto typu používala později také ruská a pruská armáda. Stejnou zbraní byli před rokem 1850 vyzbrojeni i příslušníci pěšího četnictva habsburské monarchie.

Celková délka 735, délka čepele 590, šířka čepele 35 mm, hmotnost s pochvou 1 350 g.

Rakouská šavle pro důstojníky pěchoty vzor 1837/38

Ještě v první třetině 19. století panovala ve výzbroji jednotlivých složek rakouské pěchoty značná nejednotnost. V červenci 1836 byla proto zavedena nová fysilírská a granátnická šavle, jejíž tvar odpovídal standardu běžnému ve většině armád tehdejší Evropy. Specifikem zbraně byl typický vydutý oblouk koše, který se stal charakteristický pro šavle rakouské pěchoty 30. a 40. let 19. století. Šavlí vzor 1836 byli vyzbrojeni pěšáci od kaprála (desátník) výše a řada specializovaných příslušníků pěchoty, bubeníci nebo členové plukovní kapely.

Šavle pro důstojníky byla předpisem zavedena o rok později a od verze pro mužstvo se liší delší čepelí, záštitnými záchytkami ve tvaru štítu a zejména pochvou, která je celokovová, s charakteristickými puklicemi a volnými závěsnými kroužky. Zbraň nepostrádá typický vydutý oblouk koše, jenž je však největší slabinou této zbraně. Jednoduchý jílec s úzkým vydutým košem byl sice praktický pro nošení a na rozdíl od mohutných košů jezdeckých šavlí nepoškozoval uniformu, neposkytoval však svému majiteli dostatečnou ochranu ruky. Aby byla tato nevýhoda minimalizována objevila se v následujících letech celá řada individuálních

provedení jílce, včetně verze s oválným záštitným listem, připevněným dvěma šrouby zespodu k záštitě, označovaným poté jako šavle pro důstojníky pěchoty vzor 1837/38.

Celková délka 980 mm, délka čepele 839 mm, šířka čepele 28 mm.

Rakousko-uherská šavle pro důstojníky jezdeckva vzor 1904

Zbraň je ukázkou neobyčejného provedení tzv. darovací šavle. Zachovalost všech komponentů a doplňků je zcela výjimečná. Ze všech atributů provedení, jako je použitý materiál rukojeti, výzdoba koše, výzdoba čepele, kožené závěsné řemení, provedení portepé atd. je zřejmé, že výrobce věnoval výrobě a zejména výzdobě zbraně mimořádnou péči a pozornost. Šavle byla zcela jistě určena pro významnou osobnost. Čepel zbraně je po obou stranách bohatě zdobena čtyřúrovňovým leptem. Pozadí tvoří modřená ocel, ratolesti jako podklad pro nápisy jsou leptány a povrchově opatřeny matným niklem, nezdobené části jsou niklovány leštěným niklem, nápisy, rozviliny a vojenské trofeje jsou zlaceny. Vnější strana čepele je zdobena ornamentálními rozvilinami, vojenskými trofejemi a nápisem „Für Ehre und Pflicht, bis Herz und Klinge bricht“, vnitřní strana ornamentálními rozvilinami, vojenskými trofejemi, císařskou korunou, monogramem FJI a nápisem „18 AUGUST 1911“. Dřevěná rukojeť je potažena kůží z bílého rejnoka a obtočena stáčeným stříbrným drátkem. Mohutný nesouměrný koš s ovalením na okraji je zdoben prolamovaným florálním ornamentem a reliéfem dvouhlavého rakouského orla. Hřbet rukojeti zdobený kanelurou je zakončen hlavicí s profilovanou oválnou maticí, která má na vnější straně plastický rodový znak, který zároveň sloužil jako pečetidlo. Celý povrch jílce je leštěn a niklován. Kolem těla rukojeti a koše je uvázáno portepé z kovových zlacených drátků přišitých na kůži. Na hrušce portepé je z jedné strany rakouský znak a z druhé strany panovnícký monogram FJI.

Celková délka 1 025 mm, délka čepele 856 mm, šířka čepele 30 mm.

Rakouská jezdecká šavle vzor 1861

Nedlouho po rakouském válečném tažení v severní Itálii v roce 1859 se z velitelství jezdeckých pluků počaly množit stížnosti na některé nevyhovující parametry jezdeckých šavlí, zejména na křehkost košů, které při extrémním zatížení praskaly. Bylo proto rozhodnuto, že nový model jezdecké šavle musí být vyroben z kujnější oceli, zbavené nežádoucího uhlíku. Vylepšeno mělo být i vyvážení zbraně a změněn způsob zavěšení pochvy. Oproti předchozím modelům byla proměna šavle vzor 1861 poměrně radikální. Koše již nejsou perforovány kruhovými otvory ani ornamentálním prořezáváním, nýbrž jsou odlehčeny jednoduchými geometrickými otvory. Rozdíl mezi zbraněmi pro mužstvo a pro důstojníky pak spočívá pouze v tom, že koš důstojnické šavle je opatřen jednoduchou rytou linkou okolo všech geometrických výřezů. Důležitou změnou byl i tvar čepele, která byla opatřena pouze jedním širokým výbrusem na vnější straně. Způsob zavěšení zbraně byl upraven tak, aby hrot čepele směřoval dolů a ne dozadu, jako tomu bylo u všech předchozích modelů. K tomu sloužilo vedle pevného závěsného kroužku i poutko na vnitřní straně pochvy. Šavle pro mužstvo byla opět vyráběna v lehké i těžké variantě, přičemž těžkou verzí byly vyzbrojeny dvě třetiny kyrysnických pluků, zatímco lehkou verzí šavle vzor 1861 obdržela zbylá třetina kyrysnických pluků a dále pluky dragounské, hulánské a dobrovolnické.

Celková délka 1 066 mm, délka čepele 920 mm, šířka čepele 36 mm, hmotnost 1 200 g.

Haladie, Súdán, 19. století

Tvarově nezaměnitelný typ nože se vyskytoval jak v Indii, tak na Předním Východě i v Africe. Je charakterizován dvěma krátkými zakřivenými čepeli upevněnými na opačných koncích do jedné rovné rukojeti. Čepel tak ční do protilehlých stran, přičemž každá z nich má zpravidla vlastní pochvu. Tento exemplář má dvousečné, esovitě zakřivené čepel. Uprostřed mezi čepelí je krátký jílec z bílé kosti, zdobené řezbou s nápisem „Rozsekání a veřejné zadostiučinění“. Na čepelích je oboustranně bílým kovem stylizovaný nápis „činící, konající“.

Celková délka 635 mm, šířka čepel 35 mm, hmotnost 330 g.

Rakouský ženijní tesák vzor 1853

Ve výzbroji habsburské armády se tesák ve větší míře objevil v polovině 19. století. U technických jednotek jako byli pionýři nebo sapéři (ženisté) byla v tomto období všeobecně zavedena pionýrská šavle vzor 1807. V roce 1847 testoval prapor pionýrů ve Veroně přínos a praktičnost několika prototypů nově konstruovaných zbraní, určených speciálně pro příslušníky technických jednotek. Vedle dvou návrhů tvarově vycházejících ze starší šavle vzor 1807 se nakonec prosadil návrh třetí s kratší a výrazně širší čepelí, který se ukázal jako vhodnější nástroj při opracovávání dřevěných pilířů. Dalším z důvodů pro zavedení nového typu tesáku byla skutečnost, že zdaleka ne všichni příslušníci technických jednotek byli vyzbrojeni palnou zbraní. Tesák s kratší čepelí měl tak v případě nutnosti plnit i úlohu zbraně pro sebeobranu. V následujících dvou letech byl tesák vzor 1847 postupně zaváděn k jednotlivým jednotkám a v roce 1850 jejich počet dosáhl 5 500 kusů. Toto číslo bylo zřejmě konečné, neboť se množily stížnosti na časté poškozování pochev a střenek rukojeti. Císařským předpisem z 31. ledna 1853 byl proto zaveden do výzbroje příslušníků sapérských a pionýrských pluků a tesařů pěchotních a mysliveckých jednotek nový, mírně inovovaný tesák vzor 1853. Od předešlého modelu se lišil pouze kvalitnějším zpracováním pochvy a tvarem hlavice jílice, který již nebyl zakončen zobcovitě, nýbrž okrouhle. Od roku 1889 nebyly již střenky rukojeti vyráběny z buvolího rohu, ale ze dřeva, což umožnilo i levnější opravy poškozených rukojetí starších exemplářů. Existuje celá řada variant tohoto vzoru ženijního tesáku, které se navzájem odlišují například délkou nebo šířkou čepel, povrchovou úpravou pochev, které mohly být vyráběny také z ocelového plechu nebo napuštěného plátna apod. Od roku 1860 byl tento typ tesáku přidělen také příslušníkům dělostřelectva, od roku 1862 vozatajstvu, v roce 1868 zdravotnickým jednotkám a v roce 1871 i posluchačům Vojenské technické školy a Vojenské technické akademie.

Celková délka 634 mm, délka čepel 466 mm, šířka čepel 55 mm, hmotnost 1 120 g, hmotnost s pochvou 1 540 g.

Buben francouzského pěšího pluku, kolem 1740

Historie tohoto předmětu je úzce spjata s válkami o dědictví rakouské a s osobností francouzského maršála Charlese Louise Augusta Fouqueta de Belle-Isleho. Pod jeho velením dobyla vojska bavorsko-francouzsko-saské koalice 26. listopadu 1741 Prahu. Belle-Isle se brzy vrátil do Německa, kde plnil diplomatické úkoly k podpoře kandidatury bavorského kurfiřta Karla Albrechta na německého císaře. Během následujícího roku bylo hlavní město Českého království obléháno zpět rakouskou armádou, a tak se Francouzi dostali na konci roku 1742 do velmi obtížné situace. Belle-Islemu se nicméně podařilo dostat vojáky mimo

obležené město. Během rychlého odsunu francouzské posádky v noci ze 16. na 17. prosince 1742 byl zanechán v Oseckém domě na Starém Městě pražském právě zmíněný dřevěný buben. Předmět je dochován ve výborném stavu, včetně původních kožených nápinek a nosného řemenu. Tělo bubnu je zdobeno znakem Francouzského království (tři bourbonské lilie v modrém poli).

Francouzský Řád Čestné legie - IV. třída, legionář (vydání z období 1804–1805)

Rytířské dvorské řády byly ve Francii v důsledku revoluce po roce 1789 zrušeny, avšak první konzul Napoleon Bonaparte se ke dni 19. května 1802 zasadil o založení Řádu Čestné legie (*Ordre national de la Légion d'honneur*), který neměl být spojen se šlechtictvím, ale měl být napříště vysokým oceněním zásluh pro vojáky i civilisty bez ohledu na původ. Vizuálním vzorem pro dekorace řádu měl být zrušený dvorský Řád Svatého Ludvíka, podle něhož měl Řád čestné legie také červenou stuhu. Řád byl původně založen ve čtyřech třídách: velkodůstojník, komandér, důstojník a legionář. Teprve později došlo k úpravě názvů jednotlivých tříd a rozšíření o pátou třídu. Během politických změn ve Francii 19. století byl Řád Čestné legie několikrát obměňován a dočasně též rušen, avšak nakonec přetrval a dodnes se uděluje jako nejvyšší státní ocenění Francie v pěti třídách: velkokříž, velkodůstojník, komandér, důstojník a rytíř. Řád může být udělen jednotlivcům nebo organizacím jako uznání za vojenský, kulturní, vědecký nebo společenský přínos Francii. Podmínkou pro udělení nejnižší třídy řádu pro Francouze je služba v délce 20 let či 25 let s prokázáním mimořádných zásluh. Pro udělení vyšší třídy řádu je pak podmínkou, aby byl dekorovaný několik let nositelem nižší třídy řádu – pro udělení IV. třídy (důstojník) musí být alespoň 8 let držitelem V. třídy (rytíř), pro udělení III. třídy (komandér) musí být alespoň 5 let držitelem IV. třídy. Udělení II. třídy (velkodůstojník) vyžaduje nejméně 3 roky držitelství III. třídy, stejně jako udělení I. třídy (velkokříž) vyžaduje nejméně 3 roky držitelství II. třídy. Cizinci žijící mimo území Francie mohou být oceněni kteroukoliv třídou řádu. Rozdělení Řádu Čestné legie na pět tříd se stalo celosvětovým vzorem pro většinu novodobých záslužných řádů.

Pruský Železný kříž – I. třída (vydání 1813)

Vyznamenání Železný kříž (*Eisernes Kreuz*) založil pruský král Fridrich Vilém III. dne 10. března 1813 ve slezské Vratislavi, kam se musel přesunout během bojů s Napoleonem I. Nové vyznamenání udělované za statečnost mělo podpořit bojovou morálku pruské armády a jako takové mohlo být uděleno komukoliv bez ohledu na hodnost. Kříž se jako vyznamenání třikrát obnovoval, nicméně udělen mohl být pouze v průběhu válečného konfliktu. K prvnímu obnovení došlo v souvislosti s prusko-francouzskou válkou (1870-1871) v roce 1870, k druhému na počátku první světové války 5. srpna 1914. Poslední obnovení proběhlo z iniciativy Adolfa Hitlera 1. 9. 1939 s vypuknutím druhé světové války. V průběhu prusko-rakouské války roku 1866 kříž nebyl obnoven a tudíž ani udělován.

Dekorace byla realizována podle návrhu architekta Karla Fridricha Schickela, přičemž výsledné provedení záměrně odkazovalo na vrcholně středověkou symboliku Řádu německých rytířů (černý tlapatý kříž ve stříbrném poli). Klenot měl tvar tlapatého kříže s rozšířenými rameny a stříbrným lemem, vnitřek kříže byl černěný. Avers prvních křížů z roku 1813 byl hladký, revers nesl na středu zkřížené dubové ratolesti, převýšené v horním rameni kříže iniciálami zakladatele FW (Friedrich Wilhelm) a korunou, v dolním rameni kříže doplněné letopočtem 1813. Revers klenotu zůstal po prvním a druhém obnovení stejný, na aversu přibyla na střed kříže iniciála obnovitele W (1870 – Wilhelm I., 1914 – Wilhelm II.), převýšená v horním rameni korunou. Ve spodním rameni byl umístěn letopočet obnovení. Největší změny prodělal Železný kříž při třetím obnovení v roce 1939, kdy bylo zcela změněno rozdělení tříd, barva stuhy a na dekoraci se dostala nacistická symbolika. Udělování

Železného kříže skončilo spolu s druhou světovou válkou v roce 1945 a k jeho dalšímu obnovení nedošlo.

Ruský Řád svatého Vladimíra, dracounová náprsní hvězda

Ruský Řád svatého Vladimíra (oficiálně Imperátorský řád svatého, apoštolům rovného knížete Vladimíra - Императорский орден Святого Равноапостольного князя Владимира) byl založen carevnou Kateřinou II. Velikou v roce 1782 jako řád udělovaný za všeobecné zásluhy o stát, takže mohl být udělen jak za občanské, tak za vojenské zásluhy. Název řádu odkazoval na osobu kyjevského knížete Vladimíra, za jehož vlády byla christianizována Kyjevská Rus, která byla předchůdkyní carského Ruska. Řádovým svátkem byl den založení 22. září podle v Rusku užívaného juliánského kalendáře (3. října podle kalendáře gregoriánského). Řád se uděloval ve čtyřech třídách. Barvy řádu, červená a černá, se objevovaly jak na samotných dekoracích, tak na řádové stuze, která byla červená se silnými černými pruhy při okrajích. Součástí dekorací I. a II. třídy řádu byla také náprsní hvězda, zpočátku vyššívaná dracounová na koženém podkladu, která byla přibližně ve druhém až třetím desetiletí 19. století nahrazována hvězdou kovovou.

Armádní kříž z let 1813–1814 (zvaný "Dělový kříž")

Armádní kříž z let 1813–1814 (oficiálně *Armeekreuz 1813-1814*) byl založen 13. května 1814 rakouským císařem Františkem I. jako vyznamenání za účast v bojích proti Napoleonovi I. v letech 1813–1814. Kříž nakonec nabyl charakteru vyznamenání za účast v bitvě u Lipska, potažmo v celém souvisejícím tažení. Vžitá přezdívka „Dělový kříž“ odkazuje na skutečnost, že materiál na zhotovení vyznamenání byl získán z roztavených francouzských děl. Celkově mělo být uděleno mezi 100.000 – 200.000 exemplářů tohoto vyznamenání.

Stříbrná medaile pro poddůstojníky tyrolské výzvy roku 1797

Roky 1796–1797 patřily v průběhu tzv. koaličních válek mezi ty, kdy se habsburská monarchie ocitla pod velkým tlakem. Rakouským jednotkám pravidelné armády a domobrany se Napoleonova vojska podařilo napoprvé zadržet během bojů v roce 1796, avšak s koncem podzimu a posléze s počátkem roku 1797 byli již Francouzi úspěšnější a přes Tyroly a Korutany se snažili z několika směrů probít k Vídni, která se začala připravovat k obraně. Boje nakonec ukončilo příměří v Leobenu z 18. dubna 1797, jež na podzim téhož roku vyústilo v mír v Campo Formio.

Napoleonovo vojsko bylo v konečném důsledku úspěšné, avšak v samotných Tyrolích byl tento úspěch poměrně draze vykopen. Tyrolané se v hojně míře zapojili do boje především jako domobranci a po celou dobu kladli francouzským jednotkám zuřivý odpor.

S ohledem na válečné události let 1796–1797 zřídil císař František II. hned několik záslužných a pamětních medailí, jimiž chtěl připomenout a ocenit ochotu rakouských dobrovolníků. Mezi tyto dekorace patřily také zlatá a stříbrná medaile Tyrolské výzvy, založené 7. září 1797. Medaile byly určeny pro rakouské občany, kteří podporovali armádu při obraně a během vytlačování francouzské armády z Tyrol. Zatímco důstojníkům byla určena medaile zlatá, poddůstojníkům a mužstvu se udělovala stříbrná medaile o průměru 39-40 mm. Medaile ve zlatém i stříbrném provedení měly shodnou podobu a zavěšovaly se na žlutou stuhu se třemi svislými černými pruhy.

Vojenská záslužná medaile dolnorakouské mobilizační výzvy roku 1797 pro poddůstojníky

Rok 1797 byl jedním z mnoha let francouzských revolučních válek a také rokem, kdy se habsburská monarchie cítila velice ohrožena. Napoleonova tzv. italská armáda se v březnu 1797 probíla přes Tyroly a Korutany a postupovala alpskými zeměmi směrem k Vídni. Během desetidenního příměří, které se Rakušanům podařilo vyjednat, se hlavní město připravovalo k obraně a 10. dubna byla vyhlášena výzva k vytvoření domobrany. Ohlas předčil všechna očekávání a do domobrany se přihlásilo na 40.000 mužů všech stavů, z nichž bylo následně postaveno 17 praporů pěchoty, prapor polních myslivců a dvě švadrony jízdy. Vzhledem k následujícím mírovým jednáním domobrana do bojů nezasáhla, nicméně císař na přímluvu ministra policie a velení domobrany ocenil ochotu a odhodlání občanů dne 28. dubna 1797 zřízením Vojenské záslužné medaile dolnorakouské výzvy z roku 1797. Medaile byla ražena ze zlata, stříbra a patrně i ze železa v několika různých velikostech. Vyšší důstojníci dostávali zlaté medaile o průměru 37 mm, důstojníci stříbrné o průměru 41 mm, poddůstojníci stříbrné o průměru 39 mm a mužstvo medaile o průměru 37 mm. Železné medaile o průměru 39 mm měly být určeny pro příslušníky domobrany, kteří neměli plnit bojové úkoly.

Rakouský odznak vojenského veterána za 16 let služby používaný v letech 1780-1849 (s individuální úpravou zavěšení na stuze)

Vojenští veteráni, kteří v novověku přežili mnohaletou vojenskou službu včetně válek a jiných bojových operací, požívali přinejmenším od 18. století jisté úcty a určitých finančních výhod, drobné renty nebo zajištěné živnosti. Císař Josef II. nechal v této souvislosti pro vojenské veterány zřídit odznak, jenž měl být vnějším znakem osobních zásluh těchto mužů za dobu odsloužených let. Tyto dekorace byly nošeny od roku 1780 až do roku 1849, kdy došlo k jejich zrušení. Odznaky existovaly v několika provedeních – za 8 a 16 let služby – obvykle perforované na několika místech kvůli přišití, podložené červeným sukem a přišité k uniformě. Prezentovaný exemplář je perforován pouze na jednom místě ve spodním cípu a poněkud nestandardně zavěšen vzhůru nohama na trojúhelníkovitě poskládané náprsní stuze.

Stříbrná čestná a záslužná medaile císaře Josefa II. (IV. typ 1780) - velká

Druhá polovina 18. století byla obdobím, kdy v rámci zemí domu habsburského vznikala nová vyznamenání, určená pro celou monarchii. Jednou z nich byla také Čestná a záslužná medaile Josefa II., vydaná poprvé v roce 1764. Medaile se udělovala jako bronzová, stříbrná a zlatá. V následujících desetiletích se dočkala tří dalších vydání, lišících se mírnou úpravou provedení aversu i reversu, nicméně hlavní motiv zůstával stejný – portrét Josefa II. na aversu a zeměkoule na reversu. V roce 1780 byl vydán čtvrtý a poslední typ v souvislosti s úmrtím císařovny Marie Terezie. Medaile byla udělována za zásluhy vojenského i civilního charakteru.

Stříbrná rakouská Medaile Za statečnost (vydání z období 1792–1805)

Dne 19. července 1789 zřídil císař Josef II. Medaili za statečnost, která byla prvním rakouským vyznamenáním určeným pro řadové vojáky a poddůstojníky. Podmínkou udělení bylo úmyslně statečné jednání, záchrana spolubojovníka, důstojníka nebo vojenského majetku, potvrzená svědky. Medaile se původně razila jako dvoustupňové vyznamenání, tedy medaile zlatá a stříbrná. Po nástupu císaře Ferdinanda I. došlo v roce 1848 ke změně u stříbrné medaile, která se napříště udělovala v 1. stupni ve velikosti původní stříbrné medaile a ve 2. stupni ve formě menší stříbrné medaile. Za vlády Františka Josefa I. k nim během první světové války přibyla 14 února 1915 bronzová medaile. Vzhled medailí se v průběhu

doby mírně lišil v závislosti na portrétech vládnoucích panovníků a od roku 1917 po nástupu císaře Karla I. na trůn také úpravou zadní strany medaile, kde byl německý text „DER TAPFERKEIT“ (statečnosti) nahrazen latinským ekvivalentem „FORTITUDINI“. Vyznamenání se existovalo nepřetržitě až do zániku Rakousko-uherska v roce 1918.

Spona se stuhou a miniaturami Řádu Zlatého rouna a Řádu Marie Terezie udělenými Alfredu knížeti Windischgrätz (1787–1862), 19. století

Řád Zlatého rouna byl založen roku 1430 burgundským vévodou Filipem Dobrým jako dynastický (rodinný) řád. Jeho název měl připomínat starořeckou báji o Iasonovi a Argonautech. Poměrně brzy po svém založení se řád díky ustanovení o dědičnosti i po ženské linii (v případě vymření burgundské dynastie) stává roku 1477 rodinným řádem habsburské rodiny (což o něm platí až do současnosti). Později, od roku 1725 existovaly dokonce dva řády Zlatého rouna – španělský a rakouský. Tento stav byl výsledkem dohody, která urovnávala mezidynastický spor, který měl svůj počátek během válek o tzv. španělské dědictví (1700–1714). Řád lze pokládat za zcela výjimečné vyznamenání, udělované zpravidla příslušníkům starých evropských šlechtických rodů, kteří se zasloužili o habsburskou dynastii. Existuje pouze v jediném stupni, patří tedy mezi tzv. velké řády, jejichž původ je středověký.

Vojenský řád Marie Terezie (*Militär-Maria-Theresien-Orden*) založila císařovna Marie Terezie při příležitosti rakouského vítězství nad Prusy v bitvě u Kolína 18. června 1757. Řád se původně uděloval ve dvou třídách. Před 250 lety, 15. října 1765, rozšířil Josef II. Vojenský řád Marie Terezie na tři třídy připojením nákrční dekorace druhé třídy – komandéra. Řád měl charakter ocenění pro důstojníky bez ohledu na hodnost či sociální postavení, pokud splnili podmínky pro navržení a udělení. Těmi bylo prokázání odvahy v boji vykonáním statečného činu, který by za normálních okolností nebyl vyžadován, případně za provedení důležitého rozhodnutí, které s takovým činem souviselo.

Spona s miniaturami obou řádů byla určena pro civilní oděv, neboť na služebním stejnokroji se dekorace obou řádů nosily in natura.

Pruský Řád černé orlice, náprsní hvězda, uděleno Alfredu knížeti Windischgrätz (1787–1862), 19. století

Řád byl založen prvním pruským králem Friedrichem I. den před jeho vlastní korunovaci 17. ledna 1701. Řád se uděloval v jediné třídě za civilní či vojenské zásluhy a jeho udělení bylo tradičně spojeno s dědičným povýšením do šlechtického stavu. Původně byl určen výhradně nejvyšším hodnostářům království, později však byl udělován i příslušníkům cizí šlechty a jiných panovnických domů. Odznakem řádu je zlatý tmavomodře smaltovaný osmicípý kříž, mezi jehož rameny jsou korunované černě smaltované čtyři pruské orlice a ve zlatém středovém medailonu se nachází zlatá iniciála zakladatele F.R. (Fredericus Rex, Friedrich král). Osmicípá náprsní řádová hvězda s černou orlicí na středu nese v opisu řádové heslo: SUUM CUIQUE (Každému podle jeho zásluh). Řád existuje i v současnosti jako rodinný dynastický řád Hohenzollernů.

Hannoverský Řád sv. Jiří, náprsní hvězda, uděleno Alfredu knížeti Windischgrätz (1787–1862), 19. století

Řád byl založen hannoverským králem Ernstem Augustem I. 23. dubna 1839 jako dynastický řád udělovaný v jediné třídě. Byl určen členy vládnoucího rodu a dále byl udělován různým osobnostem šlechtického původu včetně cizinců. Řád ve formě státního ocenění zanikl anexí Hannovera Pruskem roku 1866 a zůstal tak pouze rodovým řádem hannoverské dynastie, která existuje dodnes.

Bavorský Řád sv. Huberta, náprsní hvězda, uděleno Alfredu knížeti Windischgrätz (1787–1862), 19. Století

Řád byl založen vévodou Gerhardem VII. Jülišsko-Bergským 3. listopadu 1444 (svátek sv. Huberta) jako dvorský rytířský řád, který dnem založení připomínal vévodovo vítězství v bitvě u Linnichu nad nizozemským rodem Egmond. Po dočasném úpadku řádu po roce 1609 v důsledku vymření Jülišsko-Klévsko-Bergského rodu byl obnoven 29. září 1708 falckým kurfiřtem Janem Vilémem Falckým. Od roku 1744 se stal rozšířením statut Karlem Theodorem Falckým rodovým řádem bavorských Wittelsbachů a v pokračování linie bavorských vévodů existuje jako rodový řád dodnes. Uděloval se v jediné třídě. Řádovým heslem, které je dobře patrné na středovém medailonu náprsní hvězdy, je: In Trav vast (Ve věrnosti pevný).

Řád svatého Alexandra Něvského, dracounová náprsní hvězda, uděleno Alfredu knížeti Windischgrätz (1787–1862), 19. století

Řád, oficiálním titulem Imperátorský Řád svatého Alexandra Něvského (Императорский Орден Святого Александра Невского), byl založen carevnou Kateřinou I. dne 1. června 1725 jako záslužný řád udělovaný za vojenské i občanské zásluhy jak ruským občanům, tak cizincům. V této podobě existoval řád až do zániku carského Ruska v roce 1917. Na tradici řádu nepřímo navázal sovětský Řád Alexandra Něvského, udělovaný od roku 1942 za vojenské zásluhy. V této formě přešel počátkem 90. let po rozpadu Sovětského svazu mezi řády Ruské federace a roku 2010 nabyl podoby Řádu Alexandra Něvského, který se vizuální formou a celkovým konceptem hlásí k původnímu řádu z období carského Ruska.

Ruský Řád svaté Anny (klenot bez stuhy), udělený Alfredu knížeti Windischgrätz (1787–1862), 19. století

Řád byl založen holštýnsko-gottorpským vévodou Karlem Friedrichem 14. února 1735 na počest jeho manželky Anny Petrovny. Řád byl dále užíván v Rusku jejich synem, carem Petrem III. a následně došlo roku 1796 k jeho přijetí mezi ruské záslužné řády. Původně se uděloval v jediné třídě, od roku 1835 pak ve čtyřech třídách. Řád existuje dodnes jako dynastický řád potomků rodu Romanovců.

Armádní kříž z let 1813-1814 ("Dělový kříž"), udělený Alfredu knížeti Windischgrätz

Armádní kříž z let 1813–1814 (oficiálně *Armeekreuz 1813-1814*) byl založen 13. května 1814 rakouským císařem Františkem I. jako vyznamenání za účast v bojích proti Napoleonovi I. v letech 1813–1814. Kříž nakonec nabyl charakteru vyznamenání za účast v bitvě u Lipska, potažmo v celém souvisejícím tažení. Vžitá přezdívka „Dělový kříž“ odkazuje na skutečnost, že materiál na zhotovení vyznamenání byl získán z roztavených francouzských děl. Celkově mělo být uděleno mezi 100.000 – 200.000 exemplářů tohoto vyznamenání.

Pruský Pamětní kříž 1866

Na počest úspěšného završení prusko-rakouské války nechal pruský král Vilém I. zřídit 20. září 1866 vyznamenání Pruský Pamětní kříž 1866 (*Erinnerungskreuz für 1866*), udělované všem příslušníkům pruské armády, kteří se účastnili prusko-rakouské války 1866. Podoba vyznamenání je dílem pruského dvorního medailéra Friedricha Wilhelma Kullricha (1821-1887) a rytce pruské královské mincovny Emila Weiganda (1837-1906). Kříž byl vytvořen ve čtyřech verzích, které se vzájemně mírně lišily provedením nápisů: (“König-Grätz – Den 3. – Juli – 1866”) pro účastníky bitvy u Hradce Králové, (“Der – Main – Armee - 1866”) pro příslušníky tzv. hlavní armády bojující proti armádám Hessenska, Bavorska, Hannoverska a Badenska-Würtemberska, (“Treuen – Krie- – Gern – 1866”) pro bojující, kteří nebojovali u

Hradce králové, ani s hlavní armádou a ("Pflicht – Treue – Im – Kriege") pro nebojující. Vyznamenání bylo zhotoveno z bronzu z ukořistěných rakouských děl. Celkově bylo uděleno přes 145.000 křížů různých verzí.

Stříbrná medaile Vojenského řádu Sv. Jindřicha (Saské království) - pro mužstvo a poddůstojníky, 19. Století

Vojenský řád sv. Jindřicha založil původně saský kurfiřt Friedrich August II. (jako polský král August III.) dne 7. října 1736. Řád byl v jedné třídě udělován za chrabrost a vojenské zásluhy primárně důstojníkům saské armády, obdržet jej však mohli i důstojníci spojeneckých států. Poddůstojníci spolu s mužstvem postrádali nárok na udělení až do 17. března 1796, kdy saský kurfiřt Friedrich August III. připojil k řádovým dekoracím zlatou a stříbrnou medaili pro poddůstojníky a mužstvo. Poté, co se tento kurfiřt stal v roce 1806 prvním panovníkem nově vzniklého saského království, došlo o rok později k přejmenování řádu na Královský saský vojenský řád sv. Jindřicha. Od roku 1807 se řád uděloval ve třech třídách a po úpravě z roku 1829 již ve čtyřech třídách. Řád se uděloval mimo jiné u příležitosti prusko-rakouské války roku 1866 a také v průběhu první světové války, po jejímž skončení zanikl. Název řádu odkazuje na Jindřicha II. (973/8– 1024), římského krále a císaře ze saského rodu Liudolfingů, který byl v roce 1146 svatořečen.

Rakouská stříbrná Medaile za statečnost (III. typ 1866)

Dne 19. července 1789 zřídil císař Josef II. Medaili za statečnost, která byla prvním rakouským vyznamenáním určeným pro řadové vojáky a poddůstojníky. Podmínkou udělení bylo úmyslně statečné jednání, záchrana spolubojovníka, důstojníka nebo vojenského majetku, potvrzená svědky. Medaile se původně razila jako dvoustupňové vyznamenání, tedy medaile zlatá a stříbrná. Po nástupu císaře Ferdinanda I. došlo v roce 1848 ke změně u stříbrné medaile, která se napříště udělovala v 1. stupni ve velikosti původní stříbrné medaile a ve 2. stupni ve formě menší stříbrné medaile. Za vlády Františka Josefa I. k nim během první světové války přibyla 14 února 1915 bronzová medaile. Vzhled medailí se v průběhu doby mírně lišil v závislosti na portrétech vládnoucích panovníků a od roku 1917 po nástupu císaře Karla I. na trůn také úpravou zadní strany medaile, kde byl německý text „DER TAPFERKEIT“ (statečnosti) nahrazen latinským ekvivalentem „FORTITUDINI“. Vyznamenání se existovalo nepřetržitě až do zániku Rakousko-uherska v roce 1918.

Medaile toskánského velkovévodství pro dobrovolníky ve válce za italskou nezávislost 1848

V bouřlivém roce 1848 došlo k tzv. první italské válce za nezávislost. Proti nadvládě a vlivu Rakouského císařství na Apeninském poloostrově tehdy povstaly Benátky i Milán a panovník Sardinsko-Piedmontského království Karel Albert vzápětí vyhlásil válku Rakousku. Pro svůj boj získal kromě podpory Papežského státu a Království obojí Sicílie také pomoc od různých italských vévodství. Z Toskánského velkovévodství tehdy dorazil značný počet mužů, který do boje proti Rakousku spolu s vojáky Neapole zformoval těleso o celkovém počtu 6000 mužů. Toskánský velkovévoda Leopold II. nechal v této souvislosti následně zřídit zvláštní bronzovou pamětní medaili – ta byla udělována řadovým vojákům i dobrovolníkům z řad Toskánců, kteří byli součástí expedičního sboru vyslaného na podporu Piemontu v boji proti rakouské armádě.

Ruský Řád svatého Stanislava - III. třída, 2. polovina 19. století

Řád sv. Stanislava byl původně založen v roce 1765 posledním polským králem Stanislavem II. Augustem Poniatowskim (1764–1795) jako polský rytířský řád o jediném stupni na památku zmíněného národního světce. Roku 1815 byl pak řád „obnoven“ ruským carem

Alexandrem I. (1801–1825), když po Vídeňském kongresu byla z části ruského záboru Polska vytvořena tzv. Kongresovka (Polské království spojené personální unií s Ruskem). Za cara Mikuláše I. (1825-1855), po porážce polského Listopadového povstání (1830-1831), byl zařazen mezi ruské císařské řády jako obecný záslužný řád. Roku 1815 byl původní jednotřídní řád rozšířen na třístupňový. Stal se však nejnižším ve stupnici ruských řádů vedle takových řádů, jako jsou řády sv. Anny, sv. Ondřeje, sv. Vladimíra atd. Vzhledem ke skutečnosti, že byl mnohdy udělován i za „rusifikaci“ Polska, která vyplynula z nové mocenské situace, nebyl v „domácím“ Polsku nikterak oblíben a po vytvoření Polské republiky v roce 1918 nebyl z těchto důvodů převzat do systému nových polských vyznamenání.

Prezentovaný exemplář byl udělen Silvestru Krnkovi (1825–1903), vynálezci a také konstruktérovi prvních moderních pušek, „jako ocenění vynikajících zásluh a prospěšné účasti při přezbrojování armády“ z rozhodnutí ruského cara Alexandra II. ze dne 20. srpna roku 1871.

Černohorský Řád Danila I. - IV. třída, rytíř, 2. polovina 19. století

Černohorský kníže Danilo I. založil 23. dubna 1853 Řád za zásluhy o nezávislost Černé Hory, zvaný též Řád Danila I. Založen byl u příležitosti ukončení války s Turky a původně se uděloval v jedné třídě. Následovalo několik reforem řádu – od roku 1861 se uděloval ve třech třídách (velkokříž, komandér, rytíř), od roku 1873 ve čtyřech třídách (velkokříž, velkokomandér, komandér, rytíř). Poslední reformou řádu byla v roce 1893 přidána třída důstojníka, čímž byl řád nakonec rozšířen na pět tříd po vzoru mnoha jiných evropských řádů, které napodobovaly systém francouzského Řádu čestné legie. Řád byl koncipován jako ocenění bojových zásluh, nicméně mohl být udělen i za zásluhy o knížecí dům a oblast kultury.

Prezentovaná řádová dekorace pochází z pozůstalosti proslulého českého puškaře Sylvestra Krnky, který ji obdržel roku 1878 jako projev vděčnosti za dodávky pušek systému Krnka pro černohorskou armádu v letech 1869-1875 a za dodávky nábojů roku 1877.

Suverénní řád Maltézských rytířů

Pro členy řádu byl v 19. století charakteristický řádový oděv, respektive uniforma, a příslušné dekorace odpovídající pozici v řádu. Základním jednotčícím prvkem všech řádových odznaků nošených na oděvu či vojenském stejnokroji byl osmicípý bíle smaltovaný kříž. Tak zvaní justiční (též profesní) rytíři, obedienní rytíři a čestní a devoční rytíři nosí tento kříž u krku. Tak zvaní donáti I. třídy nosí kříž rovněž jako nákrční dekoraci, zatímco donáti II. a III. třídy nosí kříž převýšený korunou či bez koruny na trojúhelníkové stuze na hrudi. Všechny uvedené dekorace se nosí na černé stuze. Dámy nosí odpovídající dekorace na levé straně hrudi na černé stuze, složené do podoby mašle.

Záslužný řád Maltézského řádu (Pro Merito Melitensi)

Myšlenka na ocenění osob, spolupracujících s Maltézským řádem, v moderní době existovala, avšak k jejímu naplnění došlo až počátkem 20. století, kdy vznikl Záslužný řád Maltézského řádu. Založen byl roku 1920 jako ocenění pro osoby, které se zvláštním způsobem zasloužily o Maltézský řád, ochranu a rozvoj křesťanských hodnot a charitativní činnosti, ale zároveň samy nebyly přímo členy Maltézského řádu a dokonce ani nemusely být katolického vyznání. Řád stále existuje a uděluje se světským osobám ve dvou skupinách - vojenské nebo občanské

- a v sedmi třídách, z nichž jedna představuje zvláštní třídu určenou pro hlavy států. Dále k němu existují v občanské i vojenské skupině vždy tři záslužné medaile – bronzová, stříbrná a zlatá. Pro duchovní osoby se řád uděluje ve dvou vyhrazených třídách.

Toskánský Řád svatého Štěpána

Řád byl založen Cosimem di Medici, prvním velkovévodou Toskánským v roce 1561. Cílem řádu byl námořní boj s osmanskými Turky a s piráty ve Středomoří, kde ohrožovali obchod. Po poslední vojenské akci řádu v roce 1719 byl řád změněn na vzdělávací instituci toskánské šlechty. V roce 1799 se velkovévoda Ferdinand III. vzdal velmistrovství řádu při kapitulaci před armádou Francouzské republiky, a řád tak dočasně přežíval v novém tzv. Etruském království. Roku 1814 Ferdinand III. obnovil velkovévodství a v následujícím roce opět i řád. Po dobytí Toskánska Sardinským královstvím v roce 1859 byl řád formálně rozpuštěn – ve skutečnosti se však jednalo o neplatný akt, protože tento řád je tzv. dynastický a zároveň církevní. Z těchto důvodů existuje dodnes. Členem řádu se může stát pouze aristokrat, římský katolík, starší 18 let a nepocházející z tzv. „heretické“ rodiny. Výjimkou je členství hlav států a členů královských rodin, kde je postačující jakékoliv křesťanské vyznání. V současnosti má řád kolem 80 rytířů a dam.

Rakouský Řád železné koruny, I. třída - řádová kolana

Řád železné koruny původně založil Napoleon I. z titulu italského krále dne 15. června 1805. Řád byl pojmenován po proslulé železné koruně langobardských králů, kterou byli korunováni císaři Svaté říše římské a také sám Napoleon. V roce 1816 tento řád převzal rakouský císař František I. a učinil z něj všeobecný záslužný řád, který bylo možné udělit za občanské či vojenské zásluhy. To se ostatně odráželo i v řádovém hesle: Avita et aucta (Zděděné a rozšířené). Charakteristickými prvky řádových insignií byl motiv železné langobardské koruny, císařský orel a modrý medailon s iniciálou rakouského císaře (F). Řád se jak v napoleonské, tak v rakouské podobě dělil pouze na tři třídy (velkokříž, komandér a rytíř).

Pruský Řád černé orlice - udělován v jediné třídě (rytíř), 19. století

Řád byl založen prvním pruským králem Friedrichem I. den před jeho vlastní korunovaci 17. ledna 1701. Řád se uděloval v jediné třídě za civilní či vojenské zásluhy a jeho udělení bylo tradičně spojeno s dědičným povýšením do šlechtického stavu. Původně byl určen výhradně nejvyšším hodnostářům království, později však byl udělován i příslušníkům cizí šlechty a jiných panovnických domů. Odznakem řádu je zlatý tmavomodře smaltovaný osmicípý kříž, mezi jehož rameny jsou korunované černě smaltované čtyři pruské orlice a ve zlatém středovém medailonu se nachází zlatá iniciála zakladatele F. R. (Fredericus Rex, Friedrich král). Osmicípá náprsní řádová hvězda s černou orlicí na středu nese v opisu řádové heslo: SUUM CUIQUE (Každému podle jeho zásluh). Řád existuje i v současnosti jako rodinný dynastický řád Hohenzollernů.

Řád svaté velikomučednice Kateřiny - II. třída, menší kříž, 19. století

Řád svaté velikomučednice Kateřiny (Орден Святой великомученицы Екатерины) náleží do skupiny tzv. dámských záslužných řádů, vyhrazených pouze pro osoby ženského pohlaví a zpravidla též urozeného původu. Řád založil car Petr I. dne 24. listopadu roku 1714 poté, kdy carevna Kateřina Alexejevna za své klenoty vykoupila zajatce z rusko-turecké války. Řád

původně dostala pouze ona, ovšem poté se stal dědičným pro kněžny z rodu Romanovců a za zásluhy jej mohly dostat i jiné ženy, pokud ovšem patřily mezi šlechtu. Uděloval se ve dvou třídách a byl to také jediný dámský řád v Ruském impériu. Existenci řádu ukončily dramatické události v Rusku roku 1917.

Čínský Řád dvojitého draka - II. třída, konec 19. století

Řád dvojitého draka byl založen v císařské Číně jako vůbec první ocenění koncipované po vzoru evropských záslužných řádů. Císař Kuangsü jej zřídil 7. února 1882 jako vyznamenání pro osoby s významnými zásluhami ve prospěch vládnoucí dynastie Quing. Řád měl pět tříd, z nichž první, druhá a třetí byly dále děleny vždy do tří stupňů, podle nichž byly dekorace vybraným laureátům udělovány nejen s ohledem na míru zásluh, ale také s ohledem na jejich společenské a služební zařazení. Řád byl původně určen k vyznamenávání cizinců, avšak od roku 1908 mohl být udělován i domácím obyvatelstvu. Ke zrušení řádu došlo v roce 1911, kdy jej nahradil nový Řád císařského trůnu.

Rakouský Odznak na blahou paměť polního maršála arcivévody Albrechta, 1899

Vojenské vzdělání běžně patřilo k výchově mužských příslušníků panovnických domů a šlechty obecně. V tomto duchu byl vzděláván rovněž arcivévoda Albrecht Friedrich Rudolf Rakousko-Těšínský, narozený 3. srpna 1817 ve Vídni. Arcivévoda u vojenské kariéry setrval a v roce 1845 dosáhl hodnosti generála. Jeho snad nejvýznamnějšími vystoupeními byly válečné operace let 1848–1849 v Itálii, kde se po boku polního maršála Radeckého podílel na rakouském vítězství v bitvě u Novary. V roce 1863 byl sám povýšen do hodnosti polního maršála, a když roku 1866 probíhaly boje prusko-rakouské války, velel opět operacím na italské půdě a zasloužil se o rakouské vítězství v bitvě u Custozy. Mezi stíny jeho pestré vojenské kariéry patřila skutečnost, že během revolučních událostí v březnu 1848 vydal rozkaz k možnému použití palných zbraní proti civilistům. Když arcivévoda zemřel, došlo čtyři roky po jeho smrti 21. května 1899 k odhalení jeho jezdecké sochy a také k předání nově zřízeného Odznaku na blahou paměť polního maršála arcivévody Albrechta (Erinnerungszeichen an den Feldmarschall Erzherzog Albrecht), který byl udělen 34 osobám, generálům a důstojníkům, kteří sloužili přímo ve štábu arcivévody Albrechta. Odznak se nosil na pravé straně hrudi.

Neapolský Řád sv. Januaria (náprsní hvězda) - udělován v jediné třídě (rytíř), 19. století

Řád svatého Januaria byl založen 3. července 1738 Karlem III. Španělským, tehdy králem sicilským a neapolským, jako nejvyšší vyznamenání Království sicilského. Jedná se o poslední „velký řád“ na úrovni Řádu Zlatého rouna a jako takový byl vázán primárně více na vládnoucí dynastii než na samotný stát. Řád byl původně početně omezen na 60 členů a mohli do něj být přijati pouze šlechtici katolického vyznání. Tento řád, který dosud existuje jako tzv. dynastický řád, má po celou dobu své existence jednu třídu a v současné době je udělován oběma formálními pretendenty dnes již neexistujícího trůnu Království obojí Sicílie – princem Pedrem, vévodou Kalábrijským a princem Carlem, vévodou z Castro.

Španělský Řád Karla III. - II. třída, velkokříž, velkostuha a náprsní hvězda, 19. století

Řád byl založen 19. září 1771 španělským králem Karlem III. jako všeobecný záslužný řád, udělovaný za zásluhy ve prospěch Španělska. Řád je od svého vzniku primárně definován jako vojenský záslužný řád, nicméně udělován byl jak za vojenské, tak za občanské zásluhy. Karel III. jej založil jako projev díku Bohu a Panně Marii za naději na pokračování dynastie, neboť manželství jeho syna a následníka, budoucího španělského panovníka Karla IV., bylo prvních pět let bezdětné až do roku 1771, kdy se následnickému páru narodil první potomek.

Belgický Řád Leopolda I. - I. třída, velkostuha a náprsní hvězda, 19. století

Řád byl založen 11. července 1832 belgickým králem Leopoldem I. jako všeobecný záslužný řád, udělovaný za zásluhy ve prospěch Belgického království a společnosti. Vznik řádu přímo souvisel se vznikem Belgie jako samostatného státu, jehož nezávislost byla vyhlášena již 4. října 1830, kdy belgické Národní shromáždění rovněž zvolilo konstituční monarchii jako formu státního zřízení, a bylo tudíž zapotřebí stanovit formu nejvyššího státního vyznamenání. Řád může být udělen belgickým občanům i cizincům.

Egyptský Řád Nilu - V. třída, rytíř, 1. polovina 19. století

Řád Nilu byl ustanoven egyptským sultánem Husseinem Kamelem Egyptským v roce 1915 a na rozdíl od jiných světových záslužných ocenění 20. století úspěšně přečkal veškeré změny státního zřízení Egypta. Roku 1922 byl převzat Egyptským královstvím a po krátkodobém zrušení po pádu monarchie v roce 1953 jej obnovila a přijala za svůj Egyptská republika. V období monarchie probíhalo udělování v pěti třídách, které byly po převzetí řádu republikou redukovány na dvě. Řád dosud existuje a v současné době představuje nejvyšší státní vyznamenání Egypta. Jeho název odkazuje na řeku Nil jakožto důležitý ekonomický faktor historického i současného Egypta.

Perský Řád Homayoun (do roku 1939 Řád lva a slunce) - I. třída, rytíř velkokříže, velkostuha v barvě pro cizince a náprsní hvězda, 1. polovina 20. století

Prezentovaná dekorace přísluší záslužnému řádu, který navázal na starší perský Řád lva a slunce. Tento předchozí záslužný řád byl založen Fát Alí Šáhem z dynastie Kádžárovců v roce 1808. Původně byl udělován ve dvou třídách, později již v pěti třídách a v přidružených záslužných medailích (zlatá, stříbrná a bronzová). Po nástupu dynastie Pahláví v roce 1925 se ještě několik let uděloval, avšak roku 1939 jej šáh Rezá nahradil právě Řádem Homayoun (Nishan-i-Humayun), jehož název lze přeložit jako „Císařský řád“ (odvozeno z výrazu „Temssaal-e Homaayooni“ – „obraz šáha“). Nový Řád Homayoun převzal od svého předchůdce základní prvky symboliky, a to především motiv středového medailonu náprsních hvězd a klenotů, tedy lva a slunce. Zachován zůstal i úzus, podle něhož byl lev na dekoracích určených pro cizince ozbrojený šavlí, zatímco na dekoracích pro domácí obyvatelstvo byl neozbrojený. Charakteristickým znakem dekorací řádu Homayoun a před ním i Řádu lva a slunce bylo také rozlišení barev stuhy, které reflektovalo sociální postavení a funkční zařazení dekorovaného – původně byla modrá stuha vyhrazena příslušníkům dvora, zatímco zelená, červená se zelenými okraji, čistě červená a čistě bílá byly obvykle určeny pro vyšší armádní důstojníky podle hodnosti. Systém přiřazování barev stuh byl upravován celkem třikrát v letech 1836, 1856 a 1872, přičemž poslední úprava vyhradila čistě zelenou stuhu Řádu lva a slunce pro cizince. Nástupnický Řád Homayoun tuto tradici následně zachoval, avšak na

okraje stuhy doplnil červené pruhy. Existenci řádu definitivně ukončila iránská islámská revoluce v letech 1978–1979.

Japonský Řád vycházejícího slunce - I. třída, velkostuha a náprsní hvězda, kolem 1900

Řád vycházejícího slunce byl založen 10. dubna 1875 císařem Mucuhitem, známým též jako Meidži. Jedná se o univerzální záslužný řád s možností udělení civilistům i vojákům. V jeho vzniku se odráželo období modernizačních reforem Meidži a zároveň tradiční rozdělení civilního obyvatelstva do hierarchizovaných skupin spolu hodnostními skupinami japonské armády – z tohoto důvodu měl na rozdíl od většiny evropských řádů osm tříd. Sedmá a osmá třída byla vyhrazena zvláště pro řadové vojáky a poddůstojníky. Řád, který se uděluje dodnes, mohli obdržet také cizinci, mezi nimiž byli rovněž českoslovenští legionáři a potažmo příslušníci nově vzniklé československé armády.

Japonský Řád posvátného pokladu - I. třída, klenot velkostuhy v nestandardním zavěšení na náprsní stuze, kolem 1900

Řád posvátného pokladu je jedním z nejvýše postavených ocenění Japonska. Řád založil 4. ledna 1888 císař Mucuhito, později posmrtně pojmenovaný Meidži. Jeho posmrtné jméno je v obecném povědomí spjaté zejména s tzv. obdobím Meidži (1868–1912), kdy Japonsko vystoupilo z původně dobrovolné izolace a prošlo velmi progresivní modernizací, vedle toho jím však byl označen i zmiňovaný řád jako Řád Meidži. Jedná se o univerzální záslužný řád, který může být udělen za civilní i za vojenské zásluhy. Původně se uděloval v osmi třídách až do roku 2003, kdy byly nejnižší třídy řádu zrušeny, a řád byl omezen na šest tříd. Až do roku 1919 se uděloval pouze mužům, od tohoto roku jím mohou být dekorovány i ženy. Dekorováni mohou být nejenom Japonci, ale i cizí státní příslušníci. Řád se uděluje dodnes a může být udělen také in memoriam.

Klenot řádových dekorací odráží symboliku tzv. tří posvátných pokladů, které se pojí s japonským císařským titulem a podle nichž se řád v současnosti nazývá. Každý z těchto předmětů symbolizuje jednu z předních ctností – císařův meč odvahu, jadeitový klenot Jasakani laskavost a zrcadlo Yata, do něhož se nesmí podívat ani císař, moudrost.

Imperátorský a carský řád Bílého orla (náprsní hvězda a klenot velkostuhy) - udělován v jediné třídě (rytíř), kolem 1900

Řád byl založen saským kurfiřtem a polským králem Augustem II. Silným roku 1713. Po rozdělení Polska roku 1815 byl řád dále udělován ruským carem, který byl zároveň polským králem. V té době byl řád udělován výhradně polským šlechticům, avšak pouze do roku 1831, kdy byl po polském povstání převeden mezi ruské řády a součástí jeho titulu se stal termín „imperátorský a carský“. Uděloval se v jediné třídě za všeobecné zásluhy ve prospěch ruského impéria. Zanikl v důsledku revolučních událostí podzimu 1917.

Řády a vyznamenání na uniformě Františka Ferdinanda d'Este, 19. století Královský uherský řád sv. Štěpána - I. třída, náprsní hvězda

Řád byl založen císařovnou Marií Terezií 5. května 1764 u příležitosti korunovace jejího syna Josefa I. římským králem. Tento řád, jehož prvním velmistrem se stala právě Marie Terezie, se stal jakýmsi ekvivalentem Vojenského řádu Marie Terezie (*Militärischer Maria Theresien-Orden*), avšak s tím rozdílem, že mohl být udělován za nevojenské zásluhy.

Slavnostním dnem řádu byl 16. srpen, den svátku sv. Štěpána Uherského. Velmistrem byl tradičně panovník z titulu uherského krále a řád měl tři třídy – rytíř velkokříže, komandér a rytíř. Odznakem řádu byl zeleně smaltovaný zlatý tlapatý kříž nesoucí středový medailon s uherským znakem, iniciálami M.T. (Maria Theresia) a opisem s řádovou devizou PRAEMIUM PUBLICUM MERITORUM (za veřejné zásluhy). František Ferdinand d'Este byl od roku 1893 nositelem velkokříže a právě náprsní hvězdu této třídy řádu lze najít na značném počtu jeho fotografií a portrétů.

Rakouský Habsburský dynastický Řád železné koruny - I. třída, náprsní hvězda

Řád železné koruny původně založil Napoleon I. z titulu italského krále dne 15. června 1805. Řád byl pojmenován po proslulé železné koruně langobardských králů, kterou byli korunováni císaři Svaté říše římské a také sám Napoleon. V roce 1816 tento řád převzal rakouský císař František I. a učinil z něj všeobecný záslužný řád, který bylo možné udělit za občanské či vojenské zásluhy. To se ostatně odráželo i v řádovém hesle: Avita et aucta (Zděděné a rozšířené). Charakteristickými prvky řádových insignií byl motiv železné langobardské koruny, císařský orel a modrý medailon s iniciálou rakouského císaře (F). Řád se jak v napoleonské, tak v rakouské podobě dělil pouze na tři třídy (velkokříž, komandér a rytíř).

Císařský rakouský řád Leopoldův - I. třída, náprsní hvězda

Řád byl založen k památce císaře Leopolda II. jeho synem, rakouským císařem Františkem I. dne 8. ledna 1808. Na rozdíl od mnoha řádů, kopírujících rozdělení francouzského Řádu čestné legie na pět tříd, se původně uděloval pouze ve třech a od roku 1901 ve čtyřech třídách, přičemž sloužil k ocenění vojenských i civilních zásluh ve prospěch státu. Řádovým velmistrem byl panovník. K vyznačení vojenských zásluh se od roku 1860 používala tzv. válečná dekorace v podobě zeleně smaltovaného vavřínového věnce u koruny v převýšení a od roku 1916 bylo možné připojit na stuhu zkřížené meče za statečnost v boji.

Rakouský Habsburský dynastický Řád Zlatého rouna

Tradice tohoto řádu sahá až do pozdního středověku, kdy jej 10. ledna 1430 založil burgundský vévoda Filip Dobrý u příležitosti své svatby s Isabelou Portugalskou. Jednalo se o světský rytířský řád, jehož zakládací myšlenkou byla obrana křesťanské víry, spojená s ideou uskutečnění křížové výpravy proti osmanským Turkům. Slavnostním dnem řádu se stal 30. listopad, svátek svatého Ondřeje jakožto patrona burgundského vévodství i řádu samotného. Řád, jehož křížácká idea zůstala nenaplněna, se stal především důležitou složkou burgundské dvorské kultury a ceremoniálu. Díky článku z původních statut, podle něhož se mohl řád při absenci mužských potomků dědit i v ženské linii, mohlo dojít k přenosu řádu na rod Habsburků poté, co burgundský vévoda Karel Smělý padl v bitvě u Nancy roku 1477. Zanechal po sobě pouze dceru Marii, jež se stala manželkou budoucího římského krále a císaře Maxmiliána I. Habsburský panovník si nárokoval a následně také skutečně uhájil titul burgundského vévody a tudíž i velmistra řádu. Řád Zlatého rouna tak zakotvil pod patronátem habsburského rodu a panovníci Svaté říše římské, respektive od panování Karla V. Svaté říše římské národa německého, jej udíleli šlechticům za zásluhy, a sice spíše za zásluhy politického než vojenského charakteru. Řád musel ve své historii nicméně projít krizovým obdobím, neboť v důsledku tzv. války o španělské dědictví (1701-1714) si oba pretendenti španělského trůnu, Filip V. z rodu Bourbonů i Karel VI. Habsburský, činili rovněž nárok na titul burgundského vévody a držení Řádu Zlatého rouna. Řád se tudíž nutně rozdělil, avšak

nositelem tradice zůstala rakouská větev řád, mimo jiné i proto, že Karel VI. získal původní písemnou agendu řádu. Řád Zlatého rouna tak zůstal spojen s habsburským rodem napříč rakouským císařstvím a rakousko-uherskou monarchií až do konce první světové války. V důsledku rozpadu podunajského soustátí se v roce 1918 stal tzv. domácím řádem v rodu Habsburků.

Suverénní řád Maltézských rytířů, náprsní hvězda

Základním jednotčím prvkem všech řádových odznaků nošených na oděvu či vojenském stejnokroji je osmicípý bíle smaltovaný kříž. Tak zvaní justiční (též profesní) rytíři, obedienci rytíři a čestní a devoční rytíři nosí tento kříž u krku. Tak zvaní donáti I. třídy nosí kříž rovněž jako nákrční dekoraci, zatímco donáti II. a III. třídy nosí kříž převýšený korunou či bez koruny na trojúhelníkové stuze na hrudi. Všechny uvedené dekorace se nosí na černé stuze. Dámy nosí odpovídající dekorace na levé straně hrudi na černé stuze, složené do podoby mašle. František Ferdinand d'Este nosil jakožto člen řádu kříž tzv. profesního rytíře, zastoupený v tomto případě náprsní hvězdou.

Na značném počtu vyobrazení ve vojenském stejnokroji je levá část hrudi Františka Ferdinanda d'Este v závislosti na dataci snímku či portrétu zdobena stálou kombinací zpravidla 4-6 konkrétních vyznamenání, aplikovaných bez ohledu na aktuálně použitou uniformu:

Rakousko-uherský Vojenský záslužný kříž - III. třída

Vyznamenání, založené 22. října roku 1849, bylo určeno k ocenění důstojníků císařské armády za odvalu a rozhodné konání během války či za nadstandardní píli v mírových časech.

Rakousko-uherská Stříbrná záslužná medaile (Signum laudis) na mírové stuze

Vojenská záslužná medaile (*Signum Laudis*) ustanovená 12. března 1890, byla udělována císařským důstojníkům jako pochvala za zásluhy, které byly obdobného charakteru jako v případě kritérií pro udělení Vojenského záslužného kříže, avšak které svým rozsahem na udělení kříže samého nestačily. Na rozdíl od Vojenského záslužného kříže se medaile udělená za zásluhy v době míru předávala na červené stuze.

Rakousko-uherský Vojenský služební odznak – za 35 let služby

Odznak byl založen 19. září 1849 jako ocenění mnohaleté služby v císařské armádě nebo válečném námořnictvu. Existoval ve dvou verzích, pro důstojníky a zvláště pro poddůstojníky a mužstvo. Obě verze původně existovaly ve dvou třídách, první udělené za 25 let služby a druhé, udělené za 50 let služby. Střed kříže představoval buď kruhový medailon s římskou číslicí, značící odsloužená léta (odznak pro poddůstojníky a mužstvo) nebo korunovaný císařský orel (odznak pro důstojníky). V původní verzi důstojnického odznaku byl orel buď stříbrný (I. třída, za 25 let služby) nebo zlatý (II. třída, za 50 let služby). Toto vyznamenání prošlo v letech 1867, 1869, 1890, 1911 a 1913 sérií změn. Výsledkem poslední úpravy z roku 1913 byl nový Vojenský služební odznak II. třídy pro důstojníky, udělovaný za 35 let služby.

Rakousko-uherská jubilejní medaile – 50 let vlády Františka Josefa I.

Jubilejní pamětní medaile, ražená roku 1898, byla udílána osobám, které v období 2. 12. 1848–2. 12. 1898 prodělaly činnou vojenskou službu. Osoby v aktivní vojenské službě obdržely medaili na červené stuze, zatímco medaile za civilní službu byla předávána na červenobíle půlené stuze s drobnou odlišností ražby na aversu. František Ferdinand d'Este nosil jakožto aktivní příslušník ozbrojených sil jubilejní medaili z roku 1898 na červené stuze.

Rakousko-uherský jubilejní kříž – 60 let vlády Františka Josefa I.

Jubilejní kříž, ražený roku 1908 u příležitosti 60. výročí vlády Františka Josefa I. byl udělován vojensky činným osobám, civilním státním zaměstnancům a osobám sloužícím u císařského dvora. Jediný rozdíl mezi udělovanými exempláři představovala barva trojúhelníkovitě poskládané stuhy – bílá s červeným pruhem při okrajích (vojenská), červená (civilní) nebo červená s bílým pruhem při okrajích (dvorská). František Ferdinand d'Este nosil jakožto aktivní příslušník ozbrojených sil jubilejní kříž z roku 1908 ve vojenské variantě na bílé stuze s červenými pruhy.

Rakousko-uherská Pamětní medaile na mořskou plavbu z let 1892-1893

Medaile, založená 11. listopadu 1893, představovala upomínku na plavbu na palubě chráněného torpédového křižníku (*Rammkreuzer*) *SMS Kaiserin Elisabeth*. František Ferdinand tuto výpravu podnikl v průběhu let 1892-1893 jako vrcholné naplnění své cestovatelské záliby. V rámci výpravy, počínající proplutím Středoziemního a Rudého moře, se následník trůnu proplutím Suezským průplavem dostal až do oblastí jihovýchodní Asie. Odtud plavba pokračovala přes Austrálii, Šalamounovy ostrovy, Borneo a podruhé navštívený Singapur do Hongkongu a Jokohamy, kde František Ferdinand přestoupil na loď *Empress of China* a vydal se na cestu do Ameriky. Po návratu byli všichni účastníci zmíněné výpravy dekorováni nově založenou medailí, zavěšenou na bílé, modře šrafované stuze.

Rakousko-uherská Pamětní medaile na císařské manévry u Chotovin a Tábora 1913

V září roku 1913 se Tábořsko stalo dějištěm velkých manévrů c. a k. armády pod dohledem náčelníka generálního štábu Franze Conrada von Hötzendorf, arcivévody Františka Ferdinanda d'Este a za účasti zahraničních vojenských přidělců. Hlavní stan se nacházel v Chotovinách u Tábora. Manévry, které trvaly pět dní a skončily 14. září 1913, byly v takovémto rozsahu co do počtu nasazených jednotek a pokrytého území poslední před první světovou válkou, neboť manévry v Bosně v červnu 1914, jejichž návštěva se stala Františku Ferdinandovi d'Este osudnou, byly rozsahově menší. Pro účastníky manévrů byla vydána pamětní medaile v bronzovém provedení pro mužstvo a poddůstojníky a v provedení z bílého kovu pro důstojníky.

Rakousko-uherský Pamětní kříž z let 1912–1913 (též „Mobilizační kříž“)

V letech 1912–1913 se nedávno zformované slovanské národní státy na Balkáně spolu s Řeckem odhodlaly využít oslabení Osmanské říše za účelem posílení svých vlastních územních zisků, což vedlo ke dvěma krátce po sobě navazujícím válečným konfliktům v této oblasti. Celková destabilizace regionu v těchto letech nutně uvedla do pohotovosti rovněž ozbrojené síly Rakousko-Uherska na Balkáně, které se takto připravovaly na další možnou eskalaci a rozšíření bojů v této části Evropy, zejména pak s ohledem na rostoucí neklid v monarchií nedávno anektovaných oblastech Bosny a Hercegoviny. V reakci na tyto události následně založil císař František Josef I. dne 9. července 1913 novou dekoraci, Pamětní kříž z let 1912–1913 – též „Mobilizační kříž“ – (Erinnerungskreuz 1912/13) jako ocenění pro příslušníky armády, kteří byli v aktivní službě právě v období Balkánských válek 1912–1913.

Řády a vyznamenání udělené Františku Jindřichu hraběti Šlikovi, 19. Století **Ruský Řád svatého Vladimíra - I. třída, hvězda velkokříže (dracounová hvězda)**

Řád svatého Vladimíra, pojmenovaný podle vůdčí osobnosti knížete, završujícího christianizaci na Rusi, založila carevna Kateřina II. u příležitosti dvacátého výročí své vlády. Stalo se tak roku 1782, 3. října podle gregoriánského a 22. září podle juliánského kalendáře. Charakterem se jednalo o všeobecný záslužný řád o čtyřech třídách, udělovaný armádním důstojníkům i civilistům.

Ruský Řád svatého Alexandra Něvského - I. třída, hvězda velkokříže (dracounová hvězda)

Řád byl založen roku 1725 ruskou carevnou Kateřinou I. na paměť národního hrdiny, který ve 13. století odrazil útok Švédů i Řádu Německých rytířů. Jednalo se o nejvyšší, a proto velmi vzácně udělovaný záslužný řád o jediné třídě. Uděloval se za vojenské i občanské zásluhy.

Hannoverský Řád Gulefů - I. třída, hvězda velkokříže s meči za vojenské zásluhy

Řád byl založen v roce 1815 anglickým princem-regentem Jiřím (pozdějším králem v letech 1820–1830 Jiřím IV.) jako hlavou hannoverské dynastie. Název řádu vychází ze jména vládnoucí hannoverské dynastie Welfů či Guelfů. Jako „guelfové“ byli podle osobnosti Jindřicha Lva z rodu Welfů označováni stoupenci papežů v Itálii a Německu. Řád se uděloval za vojenské i občanské zásluhy.

Ramínko miniatur:

Řád železné koruny

Řád železné koruny původně založil Napoleon I. z titulu italského krále dne 15. června 1805. Řád byl pojmenován po proslulé železné koruně langobardských králů, kterou byli korunováni císaři Svaté říše římské a také sám Napoleon. V roce 1816 tento řád převzal rakouský císař František I. a učinil z něj všeobecný záslužný řád, který bylo možné udělit za občanské či vojenské zásluhy. To se ostatně odráželo i v řádovém hesle: *Avita et aucta* (Zděděné a rozšířené). Charakteristickými prvky řádových insignií byl motiv železné langobardské koruny, císařský orel a modrý medailon s iniciálou rakouského císaře (F). Řád se jak v napoleonské, tak v rakouské podobě dělil pouze na tři třídy (velkokříž, komandér a rytíř).

Armádní kříž z let 1813–1814 (zvaný "Dělový kříž")

Armádní kříž z let 1813–1814 (oficiálně *Armeekreuz 1813-1814*) byl založen 13. května 1814 rakouským císařem Františkem I. jako vyznamenání za účast v bojích proti Napoleonovi I. v letech 1813–1814. Kříž nakonec nabyl charakteru vyznamenání za účast v bitvě u Lipska, potažmo v celém souvisejícím tažení. Vžitá přezdívka „Dělový kříž“ odkazuje na skutečnost, že materiál na zhotovení vyznamenání byl získán z roztavených francouzských děl. Celkově mělo být uděleno mezi 100.000 – 200.000 exemplářů tohoto vyznamenání.

Ruský Řád svaté Anny

Řád byl založen holštýnsko-gottorpským vévodou Karlem Friedrichem 14. února 1735 na počest jeho manželky Anny Petrovny. Řád byl dále užíván v Rusku jejich synem, carem Petrem III. a následně došlo roku 1796 k jeho přijetí mezi ruské záslužné řády. Původně se uděloval v jediné třídě, od roku 1835 pak ve čtyřech třídách. Řád existuje dodnes jako dynastický řád potomků rodu Romanovců.

Řád württemberské koruny

Původně byl založen württemberským vévodou Eberhardem Ludvíkem v roce 1702 jako „Lovecký řád svatého Huberta“, později jej roku 1807 württemberský král Friedrich I. přejmenoval na „Řád zlaté orlice“ a 23. září 1818 jej král Vilém I. reorganizoval a přejmenoval na „Řád württemberské koruny“. Řád se uděloval za výjimečné a zvláštní zásluhy až do roku 1918, kdy království zaniklo.

Imperátorský a carský řád Bílého orla (náprsní hvězda a klenot velkostihy) - udělován v jediné třídě (rytíř), kolem 1900

Řád byl založen saským kurfiřtem a polským králem Augustem II. Silným roku 1713. Po rozdělení Polska roku 1815 byl řád dále udělován ruským carem, který byl zároveň polským králem. V té době byl řád udělován výhradně polským šlechticům, avšak pouze do roku 1831, kdy byl po polském povstání převeden mezi ruské řády a součástí jeho titulu se stal termín „imperátorský a carský“. Uděloval se v jediné třídě za všeobecné zásluhy ve prospěch ruského impéria. Zanikl v důsledku revolučních událostí podzimu 1917.

Ruský Řád svatého Stanislava

Řád sv. Stanislava byl původně založen v roce 1765 posledním polským králem Stanislavem II. Augustem Poniatowskim (1764–1795) jako polský rytířský řád o jediném stupni na památku zmíněného národního světce. Roku 1815 byl pak řád „obnoven“ ruským carem Alexandrem I. (1801–1825), když po Vídeňském kongresu byla z části ruského záboru Polska vytvořena tzv. Kongresovka (Polské království spojené personální unií s Ruskem). Za cara Mikuláše I. (1825-1855), po porážce polského Listopadového povstání (1830-1831), byl zařazen mezi ruské císařské řády jako obecný záslužný řád. Roku 1815 byl původní jednotřídní řád rozšířen na třístupňový. Stal se však nejnižším ve stupnici ruských řádů vedle takových řádů, jako jsou řády sv. Anny, sv. Ondřeje, sv. Vladimíra atd. Vzhledem ke skutečnosti, že byl mnohdy udělován i za „rusifikaci“ Polska, která vyplynula z nové mocenské situace, nebyl v „domácím“ Polsku nikterak oblíben a po vytvoření Polské republiky v roce 1918 nebyl z těchto důvodů převzat do systému nových polských vyznamenání.

Rakousko-uherské Čestné vyznamenání za zásluhy o Červený kříž - I. třída s válečnou dekorací (1914–1918)

Základy Červeného kříže byly položeny již roku 1864, avšak teprve začátek první světové války vedl v Rakousko-Uhersku k založení Čestného vyznamenání za zásluhy o Červený kříž ke dni 17. srpna 1914. Vyznamenání bylo udělováno za přímou péči o raněné a nemocné stejně jako za podporu Červeného kříže a jeho činnosti. Udělovalo se formou šesti různých provedení dekorací jedné ze čtyř tříd, po nichž následovala ještě stříbrná a bronzová medaile. Dekorace i medaile mohly být také podle okolností doplněny tzv. válečnou dekorací – vavřínovým věncem, udíleným za statečnost a zásluhy před nepřítelem v době války. Tímto vyznamenáním byli oceňováni zejména donátoři Červeného kříže, lékaři, zdravotní sestry, vojenští duchovní či frontoví zdravotníci.